

Erasmus bez barier

Mobilności zawodowe uczniów ze specjalnymi potrzebami

Home

Erasmus bez barier

Mobilności zawodowe uczniów ze specjalnymi potrzebami

**ERASMUS BEZ BARIER
MOBILNOŚCI ZAWODOWE UCZNIÓW ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI**

Autorzy	Grzegorz Grzonka, Angelika Matuszczak, Jakub Prus, Renata Solarczyk, Dorota Zadrozna
Redakcja merytoryczna Współpraca	Jakub Prus Magdalena Spoczyńska, Anna Kaczmarek
Redaktor prowadzący Korekta	Tomasz Mrożek Marta Michałek
Projekt graficzny DTP Zdjęcia	Artur Ładno Grafpol sp. z o.o., Wrocław Shutterstock
Druk	Drukarnia KOLUMB Chorzów
Wydawca	Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji Narodowa Agencja Programu Erasmus+ i Europejskiego Korpusu Solidarności Al. Jerozolimskie 142a, 02-305 Warszawa www.frse.org.pl kontakt@frse.org.pl www.erasmusplus.org.pl

© Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2021

ISBN 978-83-66515-41-3

Publikacja została wydana przy wsparciu finansowym Komisji Europejskiej w ramach programu Erasmus+. Publikacja odzwierciedla jedynie stanowisko autora i Komisja Europejska nie ponosi odpowiedzialności za jej treść.

Publikacja bezpłatna

Cytowanie: Grzonka, G., Matuszczak, A., Prus, J., Solarczyk, R., Zadrozna, D. (2021). *Erasmus bez barier. Mobilności zawodowe uczniów ze specjalnymi potrzebami*. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.

Czasopisma i portale Wydawnictwa FRSE:

[języki:obce]
w szkole

europa
DLA AKTYWNYCH

eurodesk
Polska

EUROPEJSKI
PORTAL MŁODZIEŻOWY

Więcej publikacji Wydawnictwa FRSE: www.czytelnia.frse.org.pl

Spis treści

Wstęp.....	5
Czym jest Erasmus+ i jak złożyć wniosek o projekt stażu zagranicznego?.....	6
Wsparcie finansowe dla osób ze specjalnymi potrzebami.....	10
Rola koordynatora.....	14
Włączenie i różnorodność w projektach mobilności.....	18
Projekt szkolny – grupa mieszana.....	22
Projekty dla ośrodków specjalnych.....	26
Rola rodziców w projektach mobilności.....	28
Opiekunowie: „dobre duchy” staży zagranicznych.....	32
Wybór środka transportu.....	40
Współpraca z partnerami zagranicznymi.....	46
Przygotowanie do wyjazdu – wielkie i małe wyzwania.....	56
Upowszechnianie.....	66
Zamiast podsumowania.....	70

Home

Wstęp

Program Erasmus+ na lata 2021–2027 daje młodzieży o mniejszych szansach możliwość nie tylko zdobycia unikalnego doświadczenia zawodowego, ale także rozwinięcia kompetencji miękkich i kluczowych. Mniejsze szanse wynikają z rozmaitych przeszkód – ekonomicznych, społecznych, kulturowych, geograficznych, środowiskowych bądź zdrowotnych – utrudniających młodym ludziom dostęp do możliwości rozwoju w ramach programu. W nowej edycji Erasmus+ położono większy nacisk na udział uczniów z dysfunkcjami w stażach zawodowych, a włączenie osób ze specjalnymi potrzebami jest jednym z priorytetów tej inicjatywy¹.

Niniejszy poradnik został opracowany na podstawie doświadczeń beneficjentów realizujących projekty mobilności zawodowych w sektorze Kształcenie i szkolenia zawodowe w programie Erasmus+. W organizowanych przez nich stażach zagranicznych brały udział grupy mieszane (osoby z niepełnosprawnościami i pełnosprawne) lub złożone wyłącznie z uczniów ze specjalnymi potrzebami. Publikacja uwzględnia zatem szerokie spektrum doświadczeń, które mogą zostać wykorzystane przez osoby realizujące lub planujące realizację mobilności zagranicznych.

Bezpośrednim impulsem do stworzenia poradnika było seminarium tematyczne, które odbyło się w listopadzie 2020 roku, dotyczące udziału osób ze specjalnymi potrzebami w stażach lub praktykach poza Polską. Uczestnicy tego spotkania zgodnie stwierdzili, że warto podzielić się wiedzą w zakresie planowania i realizacji zagranicznych praktyk, pokazać, że angażowanie uczniów z dysfunkcjami do projektów – choć pracochłonne i wymagające szczególnego podejścia – przynosi wiele korzyści i ma głęboki sens. Osoby z niepełnosprawnościami są bardzo zmotywowane (co doceniają zagraniczni pracodawcy, u których odbywają się staże czy praktyki zawodowe), ujmują otoczenie siłą charakteru i wytrwałością – dajmy im zatem szansę na sprawdzenie się w projektach Erasmus+. Pamiętajmy, że bariery są tylko w naszych głowach!

¹ Więcej informacji na temat programu Erasmus+ można znaleźć w *Przewodniku po programie Erasmus+*, dostępnym w wersji elektronicznej na stronie internetowej erasmusplus.org.pl.

Czym jest Erasmus+ i jak złożyć wniosek o projekt stażu zagranicznego?

Erasmus+ to program Unii Europejskiej dotyczący edukacji, szkoleń, młodzieży i sportu. Jego celem jest wspieranie uczniów, studentów, nauczycieli, wykładowców i wolontariuszy w prowadzeniu międzynarodowych projektów umożliwiających podnoszenie kompetencji zawodowych i osobistych

Do udziału w programie oprócz szkół uprawnione są także instytucje i organizacje publiczne bądź prywatne, wspierające edukację formalną, uczenie się pozaformalne oraz nieformalne osób w każdym wieku. Uczestnikami projektów Erasmus+ w sektorze Kształcenie i szkolenia zawodowe mogą być uczniowie oraz absolwenci szkół branżowych, technicznych, nauczyciele praktycznej nauki zawodu, kadra zarządzająca placówkami oświatowymi, a także trenerzy i szkoleniowcy. Realizatorami zaś: szkoły branżowe, techniczne, placówki kształcenia praktycznego i ustawicznego, instytucje szkoleniowe, małe i średnie przedsiębiorstwa, organizacje branżowe, partnerzy społeczni, fundacje, izby rzemieślnicze, szkoły wyższe, wojewódzkie i powiatowe urzędy pracy czy organy administracji samorządu lokalnego bądź regionalnego.

Możliwość udziału w praktykach zagranicznych nie powinna omijać uczniów ze specjalnymi potrzebami, w tym osób z niepełnosprawnościami. Korzyści wynikające z wyjazdów edukacyjnych są oczywiste. Młodzi ludzie zdobywają nowe doświadczenia i umiejętności zawodowe, wzbogacają CV, poznają swoje mocne i słabe strony, weryfikują, czy ich wybory w zakresie przyszłego zawodu są dobrze przemyślane. Dla osób z dysfunkcjami udział w zagranicznych mobilnościach oznacza także przekraczanie granic wynikających z charakteru niepełnosprawności, zwiększanie poczucia własnej wartości i pewności siebie oraz kształtowanie samodzielności. Praktyki zawodowe są dla nich jednym z etapów na drodze do uzyskania zatrudnienia, gwarantującego osiągnięcie niezależności. Zdarza się, że osoby z niepełnosprawnościami nie potrafią zadbać o swoje podstawowe potrzeby, co wynika m.in. ze zbyt dużego polegania na opiekunach oraz z oczekiwaniami, iż inni wezmą ich los w swoje ręce. Powinno być jednak inaczej – osoby ze specjalnymi potrzebami muszą być możliwie w największym stopniu samodzielne, a otrzymywane wsparcie nie może oznaczać wyręczania we wszystkim. Zagraniczne mobilności zawodowe mogą w istotny sposób sprzyjać kształtowaniu samodzielności.

Wnioski projektowe składane są raz w roku za pośrednictwem formularzy online. Wyjazdy zagraniczne mogą odbywać się do krajów uprawnionych do udziału w programie Erasmus+ (ich wykaz można znaleźć w *Przewodniku po programie Erasmus+*).

Projekt indywidualny

Najczęstszą formą aplikowania o środki finansowe w ramach programu Erasmus+ jest projekt indywidualny realizowany przez szkołę. W tego typu przedsięwzięciach mogą brać udział nie tylko uczniowie kształcący się w różnych specjalnościach, ale także o różnych potrzebach. Już na etapie tworzenia tego typu przedsięwzięcia warto zrobić rozeznanie w szkole – dowiedzieć się, jakie będzie zainteresowanie takimi działaniami i dostosować wnioski do potrzeb oraz możliwości placówki.

Konsorcjum

Mniejsze organizacje lub szkoły, które nie mają możliwości zaangażowania wielu uczniów w mobilności zagraniczne, często rezygnują ze składania wniosków. W ich przypadku nakład pracy związanej z przygotowaniem i samodzielną realizacją projektów bywa zbyt duży w stosunku do przewidywanych korzyści. Dla niewielkiej szkoły branżowej zebranie grupy dziesięciu chętnych osób spełniających warunki uczestnictwa w mobilności jest sporym wyzwaniem. Tego typu podmiotom może pomóc udział w krajowym konsorcjum, zrzeszającym instytucje o odpowiednim profilu, posiadające niezbędne umiejętności oraz wiedzę fachową. Zgodnie z nowymi zasadami programu jedna organizacja (lider), która pełni funkcję koordynatora, składa w imieniu partnerów wspólny wniosek. Lider uwzględnia nie tylko własne oczekiwania, ale także wymagania i możliwości wszystkich instytucji. Koordynator musi uzyskać akredytację w programie Erasmus+ (akredytacja pozostałych członków konsorcjum nie jest wymagana).

Przykład: konsorcjum organizacji pozarządowej i szkół

Konsorcjum, którego liderem jest krakowska Fundacja Internationaler Bund Polska (IB Polska), realizuje projekty mobilności zawodowych z udziałem osób z niepełnosprawnościami. Jego działanie opiera się na łączeniu umiejętności organizacyjnych, doświadczenia w kształceniu nieformalnym i sieci kontaktów zagranicznych fundacji z wiedzą specjalistyczną i praktyką w edukacji formalnej partnerskich szkół specjalnych. Jest przykładem na to, że współpraca sektorów pozarządowego i publicznego może wygenerować wartość dodaną projektów mobilności zawodowych. Do roku 2020 dzięki konsorcjum w zagranicznych praktykach wzięło udział prawie 200 uczniów, a 10 nauczycieli wyjechało na szkolenia typu *job shadowing*.

Przykład: konsorcjum samorządu i szkół

Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego wraz z jednym z ośrodków specjalnych stworzył konsorcjum, którego zadaniem jest wysyłanie na zagraniczne praktyki zawodowe osób z niepełnosprawnościami. Do współpracy zostały zaproszone wszystkie placówki edukacyjne zajmujące się kształceniem uczniów z grupy docelowej. Urząd będzie liderem projektu. Długofalowym celem konsorcjum jest to, aby poszczególne szkoły zdobyły wiedzę oraz doświadczenie w realizacji staży dla uczniów ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi i z czasem mogły samodzielnie podjąć działalność w tym zakresie.

Wsparcie finansowe dla osób ze specjalnymi potrzebami

Zaangażowanie uczestników ze specjalnymi potrzebami w projekty Erasmus+ daje realizatorom dostęp do dodatkowych środków finansowych – wystarczy, że za granicę wyjedzie jedna taka osoba

Przykłady podane w niniejszej publikacji dotyczą stawek w konkursie w 2021 roku. Przed przystąpieniem do pisania wniosku należy sprawdzić ich wysokość w danym roku konkursowym. Stawki są publikowane w *Przewodniku po programie Erasmus+* na dany rok lub w komunikatach Narodowej Agencji Programu Erasmus+ na stronie internetowej erasmusplus.org.pl.

Koszty organizacyjne

Standardowa stawka wsparcia organizacyjnego podczas wyjazdów uczniów wynosi 350 euro na osobę. Z tej puli pokrywa się przygotowanie językowe, kulturowe i pedagogiczne uczestników, a także pracę koordynatora oraz księgowej. Jest to najbardziej elastyczna kategoria budżetowa, dająca najwięcej możliwości wydatkowania.

W przypadku udziału w wyjeździe osób z niepełnosprawnościami kwota ta wzrasta o dodatkowe 100 euro na każdą z nich. Od koordynatora projektu zależy, na co zostanie wydana. Można dzięki niej sfinansować dodatkowy kurs językowy (np. zajęcia indywidualne), spotkania z psychologiem czy zakup aplikacji ułatwiających pobyt. Możliwości są różne – w zależności od tego, czy w wyjeździe bierze udział jeden uczeń, czy większa grupa.

Szkoły często decydują się wykorzystać te środki na zakup jednolitych strojów, butów roboczych lub wyposażenie apteczki na wyjazd. Zakup odzieży nie jest obowiązkiem i bywa, że uczniowie wolą korzystać z prywatnych ubrań podczas praktyk. Niektóre organizacje przyjmujące mogą mieć konkretne wymagania dotyczące wyposażenia uczniów – każdorazowo są one ustalane przed wyjazdem. Jednakowe stroje (bądź ubrania zawierające jednolite elementy) mogą być przydatne w zarządzaniu grupą w trakcie podróży czy przejazdów na miejscu.

OKIEM PRAKTYKA

Renata Solarczyk, Angelika Matuszczak

(Powiatowy Zespół Kształcenia Specjalnego w Wejherowie)

Nawet przy sporym budżecie nie jest łatwo kupić jednolite ubrania, które podobałyby się wszystkim uczestnikom projektu. Warto jednak spróbować, ponieważ jednaki wygląd całej grupy bardzo ułatwia odnalezienie się na lotnisku, dworcu czy w obcym mieście. Zanim udaliśmy się do sklepów, ustaliliśmy, co najbardziej przyda się naszym podopiecznym, aby mogli czuć się komfortowo. Udało się nam kupić stroje robocze dla uczniów kształcących

się w zawodach kucharz, murarz-tylnik oraz pracownik pomocniczy obsługi hotelowej. Cała grupa otrzymała od nas jednakowe kurtki, koszulki, a osoby najbardziej potrzebujące dodatkowo bluzy, spodnie i T-shirty.

Warto rozejrzeć się za miejscem, w którym możemy zostać kompleksowo obsłużeni. Przydatne są katalogi z ubraniami i konkretnymi rozmiarami – konieczne jest zebranie wszystkich wymiarów od uczestników. Na tej podstawie można przygotować plan zamówienia. Sklep, z którym nasza placówka podjęła współpracę, oferował dodatkową darmową usługę krawiecką (dopasowanie ubrań roboczych) oraz możliwość umieszczenia na ubraniach i materiałach logotypu programu Erasmus+. Warto też dodać, że dzięki zakupom w jednym miejscu udało nam się również wynegocjować spore rabaty, które dały nam możliwość wyposażenia wszystkich wychowanków w najbardziej przydatne rzeczy.

Koszty podróży

Koszty podróży są rozliczane ryczałtowo, a ich wysokość wynika z odległości między siedzibą organizacji wysyłającej a miejscem realizacji stażu. W zależności od liczby kilometrów otrzymujemy kwotę, za którą powinniśmy dojechać do miejsca docelowego oraz z niego powrócić. Na stronie internetowej Komisji Europejskiej dostępny jest kalkulator odległości (bit.ly/2Wl7ipm).

Od 2021 roku w programie Erasmus+ pojawiły się finansowe zachęty do korzystania ze środków transportu bardziej przyjaznych środowisku (tzw. zielona podróż). Jeśli do partnera w północnych Włoszech dotrzemy autokarem (na polskie lotnisko), a następnie samolotem (do miasta docelowego), stawka ryczałtowa z uwzględnieniem dystansu 500 km i 1999 km może wynieść 275 euro na uczestnika. Rezygnacja z samolotu i przejazd autokarem lub koleją podniesie tę kwotę do 320 euro. Powstałe oszczędności i dodatkowe środki można przeznaczyć np. na zwiększenie kieszonkowego uczniów. Wyboru środka transportu dokonujemy na etapie pisania wniosku o dofinansowanie – trzeba jednak pod uwagę brać nie tylko ekologię, ale i komfort osób ze specjalnymi potrzebami.

Jeżeli kwoty na dojazd uczestników z niepełnosprawnościami są niewystarczające, można ubiegać się o dodatkowe środki. W takim przypadku konieczność pokrycia niestandardowych wydatków (np. wynajęcia samochodu umożliwiającego dojazd na lotnisko osoby poruszającej się na wózku) powinna być dokładnie opisana we wniosku w sekcji „koszty specjalne”. Warto na etapie kalkulacji tego rodzaju wydatków skonsultować się z pracownikami Narodowej Agencji Programu Erasmus+.

Koszty pobytu za granicą

Za każdy dzień pobytu uczestnika za granicą przewidziane jest określone dofinansowanie. Z tych środków pokrywane są przez cały okres trwania praktyk wszystkie wydatki uwzględnione w umowie zawieranej przed wyjazdem. Dzienna kwota wsparcia indywidualnego jest ustalana na podstawie stawki obowiązującej w danym kraju (jej wysokość jest co roku aktualizowana i publikowana na stronie internetowej erasmusplus.org.pl). Szczegółowe informacje o wyliczaniu kosztów pobytu i możliwościach wykorzystania uzyskanych środków można znaleźć w *Przewodniku po programie Erasmus+*. Są one też dostępne podczas wypełniania wniosku – w elektronicznych formularzach po podaniu liczby dni pobytu wyświetla się konkretna kwota przypadająca na jednego ucznia.

Podobnie jak w przypadku kosztów podróży także tutaj mamy możliwość pokrycia wydatków dodatkowych związanych z pobytem za granicą osoby z niepełnosprawnością. Powinniśmy je zaplanować na etapie tworzenia wniosku o dofinansowanie.

Rola koordynatora

Koordinator jest liderem projektu i to od jego zaangażowania zależy efektywność prowadzonych działań, przekładająca się na zadowolenie uczestników z wyjazdu. Przed przystąpieniem do realizacji przedsięwzięcia powinien podzielić je na etapy uwzględniające włączenie osób ze specjalnymi potrzebami

Wprawdzie nie ma zamkniętego zestawu narzędzi ułatwiających koordinatorowi współpracę z tą grupą, warto jednak starannie przygotować projekt oraz przeprowadzić dobrą analizę ryzyka.

Gdy intensywnie pracujemy nad własnym projektem, wydaje nam się, że ludzie z najbliższego otoczenia wspierają, rozumieją i akceptują nasze działania. Niestety, często jest to przekonanie błędne. Przekazując odpowiednim grupom potrzebne informacje, możemy uniknąć wielu nieporozumień. Często to, co dla nas – koordinatorów – jest oczywiste, u innych może budzić niepewność i spotykać się z niezrozumieniem. Warto omówić sposoby działania w projekcie z osobami i instytucjami, które zostaną włączone w nasze przedsięwzięcie.

Bardzo ważne jest zatem przeprowadzenie **analizy interesariuszy**, uwzględniającej wszystkie osoby lub instytucje mające bezpośredni i pośredni wpływ na realizację projektu. Do takiego grona możemy zaliczyć nie tylko samych uczniów, ale także opiekunów, pedagogów i pracowników administracji szkoły, przedstawicieli partnera, organu prowadzącego, kuratorium oświaty, dostawców usług do projektu (np. firmy transportowe) oraz przedstawicieli biznesu, którzy mogą być zainteresowani zatrudnieniem uczniów po zakończeniu edukacji.

Przed rozpoczęciem projektu warto:

- dowiedzieć się, czego potrzebują uczniowie – trzeba mieć na uwadze, że nie zawsze będą chcieli mówić o tym, czego im brakuje, dlatego przydatna będzie współpraca z ich rodzicami i pedagogiem;
- poprosić nauczycieli o udzielenie pomocy uczniom (w niektórych sytuacjach mogą oni objąć ucznia indywidualną opieką i pomóc wyposażyć go w potrzebne rzeczy).

Narzędzie analizy interesariuszy

Interesariusze	Charakterystyka	Interesy i oczekiwania	Silne i słabe strony	Implikacje dla projektu
kluczowi/ważni/mniej istotni interesariusze projektu	charakterystyka interesariuszy ze względu na ich funkcję w projekcie	<ul style="list-style-type: none"> • cele poszczególnych interesariuszy • oczekiwania wobec projektu 	<ul style="list-style-type: none"> • dostępne zasoby i środki • wiedza i doświadczenie • potencjalny wkład w projekt 	<ul style="list-style-type: none"> • planowane działania wobec interesariuszy • sposób współpracy z interesariuszami przychylnymi wobec projektu • sposób radzenia sobie z interesariuszami negatywnie nastawionymi do projektu
<i>Przykład:</i> organ prowadzący (starostwo powiatowe) – kluczowy Interesariusz	<i>Przykład:</i> organ prowadzący, podmiot wspierający finansowanie projektu, mający wpływ na działania szkoły	<i>Przykład:</i> interesariusz oczekuje prawidłowego rozliczenia projektu, bezpieczeństwa uczestników oraz informacji o sukcesach	<i>Przykład:</i> interesariusz może pomóc w realizacji projektu od strony organizacyjnej, a także finansowej (jeśli rozumie działania i cele projektu); ma kluczowy wpływ na złożenie wniosku oraz na kontraktowanie	<i>Przykład:</i> regularne spotkania z interesariuszami na temat przebiegu projektu; wyznaczenie osób do kontaktu z organem prowadzącym; przedstawienie korzyści i zagrożeń w przypadku konkretnych decyzji (np. założenie konta złotówkowego lub w euro)

OKIEM PRAKTYKA

Renata Solarczyk

(Powiatowy Zespół Kształcenia Specjalnego w Wejherowie)

Przystępując do pisania jednego z projektów sprawdziliśmy, jak liczne jest grono potencjalnych uczestników, jakie kraje ich interesują oraz na jak długo chcieliby wyjechać. W badaniu brali udział wszyscy uczniowie z naszej szkoły, również ci z dysfunkcjami. Zaskoczyło nas duże zainteresowanie praktykami zagranicznymi wśród młodych ludzi z niepełnosprawnościami (oraz ich rodziców), więc po raz pierwszy postanowiliśmy włączyć tę grupę do projektu.

Innym przydatnym narzędziem jest **badanie potrzeb** uczestników działań. Zapytajmy ich, czego oczekują, jakie mają obawy i wątpliwości, a także nadzieje związane z realizacją projektu. Tego rodzaju rozmowy umożliwią omówienie najważniejszych kwestii dotyczących osób z niepełnosprawnością, co w przyszłości pozwoli uniknąć nieporozumień.

Do przeprowadzenia **analizy ryzyka** może posłużyć uproszczona macierz. Koordynator lub zespół określają potencjalne zagrożenia w projekcie (np. w ramach burzy mózgów), określają prawdopodobieństwo wystąpienia danego zdarzenia oraz jego możliwe skutki. W analizie można uwzględnić różnego rodzaju ryzyka – kłopoty na etapie rekrutacji czy podczas podróży, utrudnienia w miejscu praktyk, kwestie zdrowotne itp. W przypadku problemów, które mogą wystąpić częściej lub mieć znaczący wpływ na projekt, warto omówić lub zaplanować dodatkowe działania. Mogą to być np. procedury komunikacji z chorym uczestnikiem lub ścieżka postępowania na wypadek wystąpienia trudności w miejscu realizacji praktyk.

Podczas planowania projektu trzeba uwzględnić dodatkowe czynniki związane z wyjazdem osób ze specjalnymi potrzebami, takie jak: stan zdrowia uczestnika, dostęp do specyficznych leków czy opieki specjalistycznej (w tym rehabilitacji), obawy przed podróżą i reakcja na rozłąkę z rodzicami lub opiekunem prawnym, adaptacja do nowego otoczenia (np. do grupy rówieśniczej), konieczność dostosowania miejsca pobytu i pracy do potrzeb ucznia. Katalog elementów stanowiących potencjalne źródło problemów powinien być w miarę szeroki, co pozwoli przygotować się na każdą ewentualność.

Uproszczona macierz ryzyka

	następstwa			<div style="display: flex; flex-direction: column; align-items: center;"> <div style="width: 15px; height: 15px; background-color: #e67e22; margin-bottom: 5px;"></div> 4-9 monitorujemy, planujemy akcję awaryjną </div> <div style="width: 15px; height: 15px; background-color: #f1c40f; margin-bottom: 5px; margin-top: 10px;"></div> 3 monitorujemy
--	------------	--	--	--

Włączenie i różnorodność w projektach mobilności

Gdy przygotowuje się projekt bez barier z udziałem uczniów ze specjalnymi potrzebami, trzeba zwrócić szczególną uwagę na cztery elementy decydujące o jego powodzeniu

Włączenie

Program Erasmus+ umożliwia angażowanie wszystkich uczniów, których obejmuje polski system kształcenia zawodowego. Ewentualne wątpliwości dotyczące przebiegu projektu, zwykle większe w przypadku zaangażowania osób o specjalnych potrzebach, nie powinny powodować pominięcia w naszych działaniach takich uczniów.

Na etapie opracowywania projektu warto się zastanowić, na kogo nasze działania będą miały największy wpływ, która z grup uczniów najbardziej z nich skorzysta. Planowanie powinno uwzględniać także osoby, które do prawidłowego funkcjonowania w szkole potrzebują dodatkowego wsparcia (trzeba na to zwrócić szczególną uwagę w placówkach z klasami integracyjnymi).

Podczas planowania warto przyjąć szerszą perspektywę, uwzględniającą potrzeby możliwie najliczniejszej grupy uczniów. Zdarza się, że realizując projekt, popadamy w elitaryzm i ograniczamy rekrutację tylko do najlepszych, co wprawdzie ułatwia zarządzanie całym przedsięwzięciem, ale jest błędem z perspektywy rozwoju edukacji w naszej placówce. Pominięcie osób o mniejszych szansach czy specjalnych potrzebach powoduje pogłębianie różnic między uczniami. Żeby tego uniknąć, można wprowadzić mechanizmy korygujące: rozmowy kwalifikacyjne, dodatkowe punkty za zaangażowanie w życie szkoły czy za osiągnięte postępy w nauce. Osoby potencjalnie zainteresowane powinny znać warunki rekrutacji na długo przed rozpoczęciem tego procesu, aby miały czas odpowiednio się do niego przygotować i poprawić oceny.

Dostępność

Ta kategoria jest najczęściej utożsamiana z ułatwieniami architektonicznymi dla osób z niepełnosprawnościami. Tego typu myślenie można jednak przenieść na projekt – wszystkie jego elementy, niczym nowoczesny budynek, powinny być dostępne dla każdej grupy uczniów (bez wyjątków!).

Już na etapie promowania projektu warto się zastanowić, czy nasze działania obejmują wszystkich uczniów, także tych ze specjalnymi potrzebami. Trzeba sprawdzić, czy plan i przebieg przewidzianych spotkań informacyjnych umożliwiają aktywne uczestnictwo

osób zainteresowanych. Dobrą praktyką jest organizowanie dodatkowego spotkania dla konkretnej grupy uczniów lub ich rodziców, jeśli nie mamy pewności, że wcześniej udało się poruszyć wszystkie najważniejsze kwestie.

Dostępność wyraża się też w odpowiednio sformułowanych warunkach rekrutacji, uwzględniających potrzeby i możliwości naszych podopiecznych. Warto rozpatrzyć pod tym kątem każdy element projektu, także sprawy techniczne związane z podróżą, zakwaterowaniem, dojazdami na praktyki czy udziałem w życiu grupy. Trzeba zwrócić uwagę na to, by dokumenty projektowe zostały dostosowane do możliwości percepcyjnych wszystkich odbiorców – były dla nich czytelne i zrozumiałe.

Integracja

Uczniowie z różnych klas, roczników czy kierunków, którzy mają wziąć udział w projekcie, nie zawsze dobrze się znają, dlatego integracja grupy uczestników powinna rozpocząć się niedługo po zakończeniu procesu rekrutacyjnego (najlepiej na etapie przygotowania do wyjazdu). Dobre relacje wpłyną na to, że uczniowie będą się wzajemnie wspierali w trakcie pobytu za granicą, co więcej – wzrośnie też jakość projektu.

OKIEM PRAKTYKA

Dorota Zadrożna

(Zespół Szkół Ekonomicznych im. Stanisława Staszica w Wołominie)

Bardzo trudno z uśmiechem wydać resztę i wręczyć torby, gdy problemem jest spojrzenie komuś w oczy. Nie da się doradzać klientowi, kiedy wolałoby się schować na zapleczu. To była codzienność ucznia klasy handlowej, który zmagał się z niedostosowaniem społecznym. Choć przejawiał uzdolnienia humanistyczne, talent przesłaniały mu problemy z samoakceptacją, niska samoocena, brak wiary we własne możliwości, na co dodatkowo nakładały się problemy finansowe w rodzinie i brak wsparcia od najbliższych.

Zwykle rodzice popierają uczestnictwo swoich dzieci w projektach mobilności, dopingują je do tego. W omawianym przypadku mieliśmy do czynienia z sytuacją odwrotną. Rodzina była bardzo przeciwna wyjazdowi. Nie miała zaufania do programu i obawiała się, że na jakimś etapie trzeba będzie zapłacić rachunek za udział w projekcie. Choć dominowały obawy o aspekty finansowe, nie bez znaczenia był strach przed podróżą samolotem i brak wiary w umiejętności językowe ucznia. W tej sytuacji kluczowe było zaangażowanie koordynatora, który wyjaśniał zasady programu oraz towarzyszące mu dokumenty, a także wykazał się wytrwałością w komunikacji z rodzicami.

Podczas praktyk we Włoszech uczeń pracował jako sprzedawca w sklepie. Przyjmował towar, metkował go, układał na półkach, ale także obsługiwał klientów. W języku obcym! Choć wsparcie ze strony dodatkowego opiekuna mogłoby być korzystne dla ucznia, szkoła przyjęła inną taktykę – pomocy udzielały mu osoby towarzyszące i inni uczestnicy projektu. Podróż i poznanie nowych miejsc pomogły mu nabrać większej pewności siebie oraz podnieść kompetencje językowe i komunikacyjne. Mimo początkowych problemów integracja z grupą rówieśniczą się powiodła. To z kolei przełożyło się na poprawienie jego relacji z rówieśnikami, także w szkole, po powrocie do Polski.

Partycypacja

Uczniowie biorący udział w stażu zagranicznym będą zainteresowani każdym aspektem swojego pobytu za granicą – od momentu przygotowania do wyjazdu aż po uroczyste zakończenie działań. Zespół koordynujący powinien zadbać o ich włączenie w prace projektowe, ponieważ aktywność uczestników przekłada się na budowanie atmosfery przyjaźni i współpracy w grupie. Warto pytać uczniów o ich zainteresowania i preferencje od samego początku. Jeżeli to możliwe, trzeba je uwzględnić już na etapie rekrutacji, np. w trakcie konsultowania założeń regulaminu naboru z samorządem szkolnym. Można też prosić uczniów o informowanie swoich rówieśników o projekcie, tak by zwiększyć zainteresowanie przedsięwzięciem w całej społeczności szkolnej (tzw. marketing szeptany).

Po skompletowaniu grupy dobrym posunięciem jest angażowanie jej członków w planowanie działań projektowych (np. trasy podróży, wycieczek i programu kulturowego), a także zachęcanie ich do wzajemnego wspierania się w nauczaniu języka obcego. Ważny jest udział osób z niepełnosprawnością w tego rodzaju działaniach – jeżeli od początku uda się uwzględnić ich uczestnictwo w kolejnych etapach projektu, szansa na spełnienie ich oczekiwań będzie większa.

Projekt szkolny – grupa mieszana

Od kilku lat w szkołach publicznych sukcesywnie zwiększa się liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami. Wynika to z wprowadzenia edukacji włączającej oraz likwidacji szkół specjalnych na poziomie ponadpodstawowym. Ważnym narzędziem integracji społecznej tej grupy mogą być projekty unijne

Dla zdrowego dziecka, bez względu na wiek, kontakt z niepełnosprawnymi kolegami i koleżankami to doświadczenie, które może ukształtować jego postawę społeczną na całe życie. Z kolei dla niepełnosprawnych i chorych dzieci integracja jest szansą na przebywanie w środowisku, które przygotowuje je do funkcjonowania wśród pełnosprawnych rówieśników. W szkołach publicznych od wielu lat tworzone są klasy integracyjne, które „wymuszają” obcowanie ze sobą młodzieży z różnymi potrzebami. Dzieci z niepełnosprawnościami uczęszczające do szkoły publicznej mają takie same prawa, jak ich rówieśnicy bez orzeczeń o niepełnosprawności (mogą uczyć się w klasach ogólnodostępnych, otrzymując stosowne wsparcie nauczycieli wspomagających, przydzielonych im podczas lekcji, które sprawiają im największe problemy). Dyrektorzy szkół muszą zadbać o zintegrowanie uczniów, ale również umożliwić wszystkim wychowankom równy i sprawiedliwy dostęp zarówno do edukacji, jak i do zdobywania doświadczenia zawodowego.

OKIEM PRAKTYKA

Dorota Zadrożna

(Zespół Szkół Ekonomicznych im. Stanisława Staszica w Wołominie)

Proces rekrutacji

W projektach uwzględniających udział uczniów zdrowych oraz z orzeczeniem o niepełnosprawności optymalnym rozwiązaniem jest zastosowanie podczas rekrutacji (jednakowej dla obu grup) elementów, które wyrównują szanse osób ze specjalnymi potrzebami.

W regulaminie, oprócz standardowych wymagań, takich jak:

- średnia ocen z przedmiotów zawodowych za ostatni semestr/rok szkolny;
- ocena z języka angielskiego;
- frekwencja i ocena z zachowania;
- aktywność społeczna na rzecz szkoły i środowiska;
- sukcesy w olimpiadach i konkursach;

mogą się znaleźć dodatkowe kryteria, uwzględniające np. trudną sytuację rodzinną, finansową czy specyficzne potrzeby edukacyjne.

Przygotowanie do mobilności

Uczniowie z dysfunkcjami powinni otrzymać wsparcie psychologa, nauczyciela wspomagającego oraz koordynatora projektu w celu wyjaśnienia wszelkich wątpliwości związanych z wyjazdem. Żeby prawidłowo przygotować się do stażu, wszyscy uczestnicy mobilności, w tym uczniowie z dysfunkcjami, powinni wziąć udział w zajęciach przygotowujących. Dzięki temu możliwe jest bliższe poznanie się członków grupy oraz jej integracja. Zmniejsza się również stres związany z wyjazdem z „obcymi” osobami (szczególnie silny u uczniów z niepełnosprawnościami).

Zajęcia najczęściej dotyczą:

- przygotowania kulturowego, którego celem jest przybliżenie historii, dziedzictwa i obyczajów kraju odbywania praktyk zawodowych;
- przygotowania językowego, zwykle w formie kursu języka angielskiego i języka obowiązującego w kraju partnera. Celem tych szkoleń jest ułatwienie uczestnikom komunikacji w miejscu praktyk i codziennego funkcjonowania podczas wyjazdu, więc nauczyciele najczęściej skupiają się na prowadzeniu konwersacji, a nie na aspektach gramatycznych;
- przygotowania pedagogicznego, dzięki któremu uczestnicy zapoznają się z zagadnieniami dotyczącymi różnic kulturowych, stereotypów, radzenia sobie ze stresem, reagowania na zmiany albo funkcjonowania w grupie;
- doradztwa zawodowego, dzięki któremu uczniowie poznają swoje mocne i słabe strony, przygotowują dokumentację aplikacyjną, która trafia do partnera zagranicznego, żeby ułatwić dobór optymalnego miejsca stażu (pomocne mogą być dokumenty Europass).

Europass

Europass to zestaw narzędzi, dokumentów i informacji, które pomagają w edukacji i karierze zawodowej. Dzięki nim możliwe jest m.in. stworzenie przejrzystego CV oraz listu motywacyjnego za pomocą przystępnego kreatora online, potwierdzenie okresów nauki lub szkolenia w innym kraju europejskim lub uzyskanych kwalifikacji oraz umiejętności wraz ze wskazaniem zawodów możliwych do wykonywania – czyli przygotowanie kompletnego portfolio dokumentów związanych z karierą zawodową. Narzędzia Europass ułatwiają poszukiwanie pracy, staży oraz kursów w kraju i za granicą, są pomocne podczas kontynuowania nauki poza Polską czy odbywania praktyk zawodowych.

Wszystkie informacje na temat Europass są dostępne na stronie internetowej europass.org.pl

Na etapie przygotowawczym prowadzone są rozmowy ze wszystkimi uczestnikami projektu w celu wyjaśnienia ewentualnych wątpliwości związanych z udziałem ucznia z dysfunkcjami w praktykach. Odbywają się również spotkania z rodzicami uczniów – w ich trakcie można przekazać informacje o rodzaju dysfunkcji uczniów uczestniczących wyjeździe, co pomaga oswoić grupę z tematem niepełnosprawności oraz rozwiązać ewentualne obawy związane z prawidłowym przebiegiem praktyk zagranicznych.

W okresie przygotowawczym koordynator projektu wraz z partnerem zagranicznym powinni zorganizować miejsce praktyk dla uczestnika z dysfunkcją, a dobrą zasadą jest także przydzielenie mu na miejscu osoby, która będzie pomagała w realizacji przewidzianych działań.

Udział rodzica jako opiekuna

Częstym problemem w szkołach publicznych jest konieczność wysłania za granicę większej grupy opiekunów-nauczycieli. Trzeba jednak pamiętać, że w zależności od liczby uczestników z dysfunkcjami oraz rodzaju ich niepełnosprawności do opieki można włączyć również rodziców lub pełnoletnich członków rodziny (dziadkowie, rodzeństwo). Jeżeli w wyjeździe bierze udział tylko jedna osoba ze specjalnymi potrzebami, pieczę nad nią może przejąć przypisany do niej opiekun. W przypadku grup mieszanych z większą liczbą uczniów z dysfunkcjami obowiązki rozdzielane są między wielu opiekunów.

Uczestnictwo dodatkowego opiekuna przypisanego osobom z dysfunkcjami trzeba uwzględnić już na etapie przygotowywania projektu. Na jego zaangażowanie przysługuje takie samo dofinansowanie, jak na pozostałe osoby sprawujące taką funkcję (środki na pokrycie kosztów pobytu w kraju stażu oraz podróży). Warunki podróży i pobytu opiekuna wspierającego osoby ze specjalnymi potrzebami – bez względu na to, czy jest to rodzic, czy nauczyciel – nie powinny odbiegać od sytuacji pozostałych uczestników wyjazdu. Z taką osobą także podpisuje się umowę, której elementem może być zobowiązanie do pomocy przy opiece nad całą grupą.

Projekty dla ośrodków specjalnych

Ośrodki specjalne z założenia swoją ofertę kierują do uczniów o specyficznych potrzebach. Podmioty takie dysponują odpowiednim zapleczem kadrowym, które pozwala dobrze przygotować uczniów do udziału w wyjeździe oraz zapewnić im wysokospecjalistyczne wsparcie za granicą

Przebieg projektu jest trochę inny niż przedsięwzięcia realizowanego przez szkoły publiczne z klasami integracyjnymi – ośrodki specjalne od samego początku zakładają udział wyłącznie młodzieży z niepełnosprawnościami, a także mocne wsparcie ze strony odpowiednio przygotowanej kadry pedagogicznej (np. tłumaczy języka migowego).

Przykładem tego rodzaju działań są projekty prowadzone przez Dolnośląski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 12 dla Niesłyszących i Słabosłyszących oraz z innymi niepełnosprawnościami we Wrocławiu, a także Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla Dzieci Niesłyszących im. Józefa Sikorskiego w Poznaniu. Jednostki te od kilku lat wysyłają uczniów na miesięczne praktyki zawodowe (m.in. w zakresie stolarstwa, informatyki, gastronomii, tapicerstwa czy grafiki komputerowej) do Niemiec i Hiszpanii.

Przed wyjazdem uczniowie tych placówek biorą udział w cyklu szkoleń z języka migowego obcego oraz międzynarodowego, w zajęciach kulturowo-realizacyjnych i spotkaniach z kadrą ośrodków. Uczestnicy odbywają praktyki w firmach z danej branży (w początkowej fazie korzystają ze wsparcia nauczyciela). W miarę upływu czasu zdecydowana większość uczniów bardziej się usamodzielnia – zarówno w miejscu pracy, jak i podczas poruszania się w obcym mieście. Po zakończonych projektach oprócz większej wiary we własne możliwości i samodzielności, uczniowie mają poczucie sukcesu i sprawczości, co ma duży wpływ na ich dalszy proces wychowawczy.

Rola rodziców w projektach mobilności

Jeśli zainteresowanie wyjazdami wśród uczniów jest niewielkie lub wyczuwamy rezerwę rodziców wobec projektów, warto wprowadzić działania naprawcze

Odpowiednie rozwiązania można wypracować w trakcie spotkań rodziców i uczniów z pedagogiem szkolnym. Wszystkie zainteresowane strony mogą wówczas przedstawić swoje obawy.

Najczęściej wątpliwości rodziców i opiekunów dotyczą:

- wpływu podróży na zdrowie dziecka;
- zachorowania podczas pobytu za granicą;
- problemów z akceptacją dziecka przez rówieśników (kwestie poruszane przez rodziców uczniów szkół powszechnych);
- tęsknoty uczestników za domem rodzinnym;
- konieczności dbania o przyjmowanie leków o określonych porach;
- utrzymywania porządku w pokoju;
- dopilnowania higieny osobistej uczniów z dysfunkcjami;
- korzystania z obcej waluty i racjonalnego gospodarowania pieniędzmi;
- zagospodarowania czasu wolnego;
- żywienia;
- transportu do miejsca odbywania praktyk;
- konieczności nadrobienia zaległości szkolnych.

Najczęściej wątpliwości uczestników dotyczą:

- dostępu do internetu w miejscu zakwaterowania i w pracy;
- komunikacji w miejscowości, w której realizowane są praktyki (nieznajomość języka obcego);
- poruszania się w obcym mieście;
- przyjęcia w firmie goszczącej, uzyskania akceptacji współpracowników z innego kraju;
- funkcjonowania bez pomocy rodziny i bliskich.

Warto pamiętać, że obawy rodziców w wielu przypadkach wynikają z tego, że czas projektu jest dla nich najdłuższą rozłąką z dziećmi. Podczas wyjaśniania wątpliwości warto zwrócić uwagę na aspekt przygotowania uczniów do dorosłego życia. Przebywając przez miesiąc za granicą, uczniowie samodzielnie funkcjonują w nowym środowisku – wyjazd może być dla nich doskonałym przygotowaniem na czas, kiedy będą chcieli w pełni uniezależnić się od rodziców.

Opinie rodziców o projekcie (przed wyjazdem i po powrocie)

Po powrocie uczniów z zagranicznych praktyk zawodowych rodzice często potwierdzają, że ich wcześniejsze obawy nie miały pokrycia w rzeczywistości. Co więcej, twierdzą, że dzięki projektowi dzieci robią kolejny krok w rozwoju – są bardziej zaradne, nie boją się prosić o pomoc innych, łatwiej nawiązują przyjaźnie, są pewne siebie i zyskują wiarę we własne siły. Przykładem mogą być ankiety wypełnione przez rodziców uczniów z Powiatowego Zespołu Kształcenia Specjalnego w Wejherowie.

Ankieta 1

Rodzic uczennicy z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym oraz z chorobą współistniejącą (epilepsja)

Obawy przed wyjazdem na praktyki do Hiszpanii

- Córka nie poradzi sobie z utrzymaniem higieny osobistej.
- Będzie tęskniła za rodziną.
- Zapomni o przyjmowaniu leków.
- Silne emocje związane z podróżą samolotem wywołają u niej napad epilepsji.

Opinia po powrocie

- Koleżanki wspierały córkę w utrzymaniu higieny, bardzo się z nimi zżyła już w okresie przygotowawczym.
  - Codzienne wieczorne rozmowy telefoniczne i przesyłanie zdjęć bardzo pomagały całej naszej rodzinie – widzieliśmy, że córka miała bardzo dobre relacje z koleżankami i maksymalnie wypełniony czas.
  - Wyjazd do Hiszpanii na praktyki zawodowe zmobilizował mnie do tego, żeby nauczyć córkę samodzielnego przyjmowania leków (wcześniej musiałam nad tym czuwać). Udało się i praktykujemy to do dziś. Oczywiście, opiekunowie mieli informacje na temat dawkowania leków, wiedzieli co robić, gdyby potrzebowała pomocy.
  - Córka nie ma dolegliwości zwiastujących napad epilepsji i to jest spory problem. Miałam jednak pełne zaufanie do opiekunów osób z niepełnosprawnościami podczas wyjazdu. Wiedzieli oni, jak należy postąpić w przypadku ataku, i potrafili udzielić skutecznej pomocy (przekonałam się o tym podczas wizyt w szkole, kiedy obserwowałam działania nauczycieli w takich sytuacjach).
-

Ankieta 2

Rodzic ucznia z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim oraz z chorobą współistniejącą (nadciśnienie tętnicze)

Obawy przed wyjazdem na praktyki do Hiszpanii

- Boję się, że syn się zgubi w nieznanym mieście (zwłaszcza że nie zna języka hiszpańskiego).
- Nie wiem, czy da radę samodzielnie zmierzyć sobie ciśnienie.
- Będzie miał problemy, bo nie zna się na pieniądzach, nie odróżnia nominałów banknotów.
- Na praktykach syn nie dogada się z instruktorem, ponieważ słabo posługuje się hiszpańskim i angielskim.

Opinia po powrocie

- Syn świetnie sobie poradził! Na praktyki jeździł z kolegą autobusem (wcześniej trasę przebyli kilka razy z opiekunem wyjazdu i koordynatorką przydzieloną z organizacji partnerskiej). Każdy z uczestników projektu wiedział, co ma robić, kiedy się zgubi w mieście. Opracowana została specjalna procedura (telefon do opiekuna wyjazdu i koordynatorki, z opisem miejsca, w którym „zguby” się znajdują).
  - W okresie przygotowawczym do wyjazdu nauczyłam syna samodzielnie mierzyć ciśnienie. Zabrał aparat ze sobą i pod okiem opiekuna codziennie go używał – kiedy bolała go głowa, wiedział, że musi wziąć odpowiednią tabletkę. Do dziś sam mierzy sobie ciśnienie.
  - Na zakupy syn zawsze szedł z kolegą, który był przy nim, kiedy wydawał pieniądze (kontrolował, czy płaci zgodnie z określoną ceną). W domu sprawdzał paragon, żeby się przekonać, czy wszystko się zgadza.
  - Podczas praktyk syn dogadywał się na różne sposoby: używał „łamaniej” angielszczyzny, gestów, rysunków, a w miarę potrzeby wykorzystywał sprawdzone, niezawodne sposoby: telefon i słownik! Bardzo polubił instruktora, który – jak się okazało – był doskonale przygotowany na to, że będzie uczył zawodu osobę z niepełnosprawnością intelektualną.
-

Opiekunowie: „dobre duchy” staży zagranicznych

Nie tylko rodzice wyrażają obawy przed wyjazdami nastolatków z dysfunkcjami – przed wieloma wyzwaniem stają także opiekunowie. Zapraszamy do zapoznania się z doświadczeniami osób, które podczas staży zagranicznych wspierały uczestników o specjalnych potrzebach

Przygotować do samodzielności

Rozmowa z **Wojciechem Dobrowolskim**, nauczycielem z Dolnośląskiego Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 12 dla Nieślyszących i Słabosłyszających oraz z innymi niepełnosprawnościami we Wrocławiu

Jakub Prus: Jak rozpoczęła się Twoja przygoda z Erasmusem?

Moje początki w programie zbiegły się z objęciem wychowawstwa w klasie informatycznej. Otworzyliśmy w naszym ośrodku nowy kierunek: technik informatyk. Naukę rozpoczęło na nim 12 osób, czyli w skali placówki bardzo wiele – powstały aż dwie klasy. W 2017 roku pojechałem ze swoimi uczniami na cztery tygodnie do Berlina, uznawszy, że dzięki temu zyskają oni nowe możliwości rozwoju. To był nasz pierwszy projekt, dzięki niemu za granicę wysłaliśmy trzy grupy uczniów. Od tamtej pory byłem czterokrotnie na takich wyjazdach.

Pamiętasz swoje wątpliwości przed pierwszym wyjazdem?

Najbardziej obawiałem się wyzwań językowych. Wydawało mi się, że trudno będzie się posługiwać trzema językami (mówionym angielskim i polskim oraz migowym) i dokonywać tłumaczenia. Był to dla mnie spory wysiłek. Na miejscu okazało się jednak, że współpracujący z nami pracodawcy wykazali się dużą wyrozumiałością i zaangażowaniem, co mi bardzo pomogło. Wyjazd okazał się sporym sukcesem.

Co jest najważniejsze podczas przygotowywania uczniów do pobytu za granicą?

Z naszego punktu widzenia niezwykle istotne jest nauczenie ich samodzielnego poruszania się w nowym miejscu – zapoznanie z topografią miasta, z systemem komunikacji. Dzięki takiej wiedzy młodzież może swobodnie przemieszczać się między domem a miejscem odbywania praktyk.

Znaczenie ma również znajomość języka obcego. W przypadku uczniów nieślyszących nie zawsze szybko uzyskujemy efekty nauki, ale dokładamy wszelkich starań, aby zachęcić ich do podejmowania prób komunikacji ze społecznością lokalną za granicą. Przed wyjazdem

organizujemy kurs przygotowawczy na temat kultury danego kraju. Pokazujemy różnice obyczajowe i często odmiennie zwyczaje, aby pomóc młodzieży w zaaklimatyzowaniu się w nowym miejscu.

Jaka jest największa korzyść z pobytu za granicą?

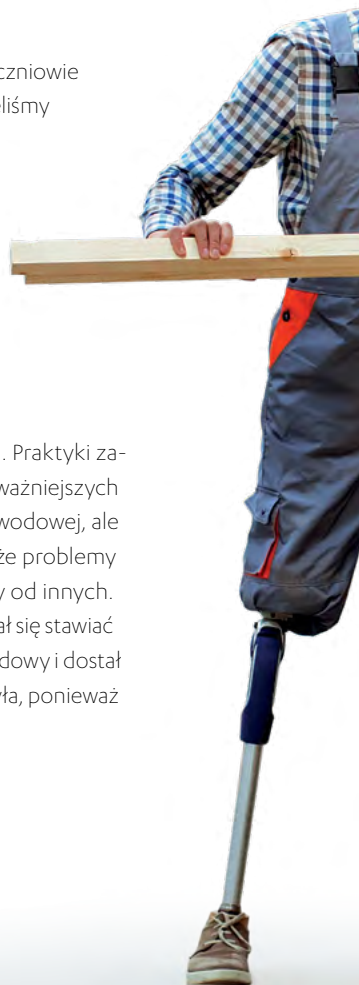
Pytanie jest trudne, ponieważ podczas wyjazdu realizujemy bardzo wiele działań, które przekładają się na wiele aspektów życia. Gdybym miał wybrać tylko jeden element – byłaby to samodzielność uczestników. W codziennej pracy dydaktyczno-wychowawczej przygotowujemy osoby niesłyszące do samodzielnego życia. Podobnie jest w trakcie staży zagranicznych. Staramy się ułatwiać uczniom uzyskanie samodzielności na każdym etapie: podczas dojazdu do pracy, pobytu w miejscu odbywania stażu, w trakcie zakupów i w czasie wolnym. Uważam, że cztery tygodnie, czyli tyle, ile trwa wyjazd, to czas wystarczający na zdobycie nowych doświadczeń i osiągnięcie większej samodzielności.

Z jakimi trudnościami mierzyłeś się podczas wyjazdów?

Najwięcej problemów przysporzyło nam porozumiewanie się. Nasi uczniowie mają wadę słuchu i często towarzyszą temu sprzężenia, dlatego musieliśmy towarzyszyć im w praktykach. Często rozmowy uczestników projektu z pracodawcami wymagały naszej interwencji, żeby nie pojawiły się nieporozumienia.

Co uznajesz za największy sukces projektów w których brałeś udział?

Sukcesów było bardzo wiele. Do najważniejszych zaliczam rozwój uczniów i zyskanie przez nich samodzielności – dla większości moich podopiecznych spędzenie czterech tygodni bez rodziców było najdłuższą rozłąką w ich dotychczasowym życiu. Praktyki zagraniczne są często także impulsem do rozwoju i podejmowania odważniejszych prób aktywności na wielu płaszczyznach – nie tylko edukacyjnej i zawodowej, ale ogólnie: życiowej. Pamiętam ucznia, który przed wyjazdem miał duże problemy z samodzielnym funkcjonowaniem. Na co dzień był mocno zależny od innych. Pobyt za granicą dał mu wiarę w siebie, zmienił go – po powrocie nie bał się stawiać czoła własnym ograniczeniom. Po ukończeniu szkoły podjął staż zawodowy i dostał pracę w swojej branży. Ta diametralna przemiana bardzo mnie poruszyła, ponieważ pokazuje, że każdy może osiągnąć sukces.

Jaką wiadomość chciałbyś przekazać rodzicom, którzy po raz pierwszy wysyłają dziecko z niepełnosprawnością za granicę?

Szczerze ich do tego zachęcam i namawiam. Rodzice obawiają się samego wyjazdu i konieczności zniesienia dłuższej rozłąki z dziećmi, ale zapewniam, że uczniowie mają zapewnioną profesjonalną opiekę. Uczestnicy staży poszerzają swoje horyzonty i zyskują większą pewność siebie – ze swoich doświadczeń wiem, że nawet sceptyczni rodzice po pewnym czasie uświadamiają sobie, że pobyt za granicą jest dla ich dzieci sporą szansą. Są dumni, że syn czy córka, mimo początkowych trudności, odnieśli sukces. Powiem jeszcze mocniej – nie widzę, złych stron takich wyjazdów, dlatego zachęcam każdego do zrealizowania mobilności w ramach projektów Unii Europejskiej.

Wspieram, ale nie wyręczam

Rozmowa z **Alicją Trzop**, nauczycielką ze Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 1 im. Jana Matejki w Krakowie

Grzegorz Grzonka: Za granicę wyjeżdżała Pani z uczniami kilkakrotnie.

Tak, opiekowałam się młodzieżą podczas praktyk zawodowych w Niemczech. Byłam czterokrotnie we Frankfurcie nad Odrą i w Schkeuditz koło Lipska. Młodzież uczestnicząca w praktykach to uczniowie Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego nr 1 w Krakowie. Wszyscy mają orzeczenie o niepełnosprawności intelektualnej w stopniu lekkim.

Czy miała Pani obawy przed wyjazdem?

Gdy wyjeżdża się z podopiecznymi za granicę, zawsze ma się obawy. Pojawiają się pytania: „Czy sobie poradzą?”, „Czy coś ich nie zniechęci?”, „Jak będą działać w grupie?”. Wątpliwości były o tyle większe, że w wyjazdach brali także udział uczniowie z innej placówki – kształcący się w różnych zawodach, dotknięci niepełnosprawnością w różnym stopniu, mający odmienne charaktery i przyzwyczajenia. Stres zaczynał się już na parkingu, kiedy uczniów zegnali rodzice (niektórzy z nich traktowali wyjazd tak, jakbyśmy wyruszyli na misję wojskową do Iraku). Zawsze pojawiało się sto pytań, tysięcy poleceń dla dzieci, a ja wiedziałam, że jadę w konkretnym celu: muszę uczniów wspierać, być blisko, ale nie mogę ich we wszystkim wyręczać. Największe obawy dotyczyły zdrowia – miałam pilnować, żeby moi podopieczni zażywali leki zgodnie z instrukcjami przekazanymi przez rodziców. Bałam się, że ktoś ulegnie wypadkowi. Wycieczki na miejscu to kolejny stres, trzeba dbać o to, by nikt się nie zgubił, by zdążył na zbiórkę. Podobnie było w metrze – musiałam uważać, żeby żaden uczestnik nie wsiadł do niewłaściwego pociągu lub nie pomylił linii.

Czy te obawy się potwierdziły?

W większości nie potwierdziły się. W wielu sytuacjach młodzież pozytywnie mnie zaskoczyła. Uczniowie świetnie funkcjonowali i byli samodzielni, zarówno podczas praktyk, jak i w czasie wolnym. Potrafili zamówić potrawy w języku angielskim, w sklepach wiedzieli, ile wydają i ile im jeszcze zostało z kieszonkowego. Mieli świetną orientację w terenie, przemieszczali się, korzystając z komunikacji miejskiej. Problemem była pobudka o szóstej rano, punktualność i utrzymywanie porządku w pokojach. Osoby palące musiały nauczyć się korzystać z wydzielonych stanowisk.

Były i nieprzespane noce, gdy pokoje stawały się miejscami potajemnych spotkań. Kiedy uczniowie prosili o wyjście do sklepu, szłam z nimi, ponieważ wiedziałam, że w grę może

wchodzić alkohol. W Niemczech dozwolone jest spożywanie napojów niskoprocentowych już od 16 roku życia, więc zakup piwa nie stanowiłby dla nich problemu. Na szczęście były to tylko sporadyczne przypadki.

Jak uczestnicy wyjazdu spędzali czas po pracy?

Nasza młodzież z niepełnosprawnościami intelektualnymi często ma problemy z samodzielnym zagospodarowaniem wolnego czasu. Trzeba więc ją stale czymś zajmować. Organizacja przyjmująca przygotowała jednak dla nas mnóstwo atrakcji, proponując np. zabawy na ścianie wspinaczkowej, w kręgielni, zajęcia sportowe, rejsy po Odrze, wizytę w ogrodzie zoologicznym. Dzięki naszemu partnerowi zwiedziliśmy także Berlin, Poczdam, Drezno i Lipsk.

Jak przebiegały praktyki? Czy trzeba było stworzyć specjalne warunki dla osób z niepełnosprawnością intelektualną?

Przede wszystkim chcę zaznaczyć, że osoby z niepełnosprawnością mogą być dobrymi pracownikami. Często nie potrzebują specjalnych udogodnień czy wprowadzania zmian na stanowisku pracy, żeby móc wykonywać swoje obowiązki. Oczywiście, dużo zależy od rodzaju i stopnia niepełnosprawności. Trzeba wziąć pod uwagę, że takie osoby mogą wykonywać pewne czynności nieco wolniej niż inni i nie zawsze radzą sobie z pracą pod presją czasu. Ponadto warto pamiętać o tym, by jasno określać kierowane do nich polecenia.

Nasi uczniowie doskonale dawali sobie radę w kuchni, w warsztacie samochodowym czy też podczas prac budowlanych. W trakcie praktyk skupiali się na tym, co im mówili i pokazywali instruktorzy. Poznali inny rodzaj zajęć i nowe technologie. Młodzież była zachwycona bazą materiałową i ogromną ilością narzędzi do dyspozycji. Nie było żadnych przestoju – uczniowie mieli w pełni wypełniony czas, a pracy nie brakowało. Wyjazdy do Niemiec umożliwiły im wykonywanie takich zadań, jakich w szkolnych warsztatach w Polsce nie byłibyśmy w stanie im zapewnić. Na mechaników czekał parking aut różnych marek do ćwiczeń, a przyszli budowlancy po raz pierwszy mieli możliwość stawiać mury, tynkować, układać chodniki i krawężniki. Nigdy nie odczuliśmy zniecierpliwienia ze strony pracowników niemieckich, wręcz przeciwnie – wykazali się oni dużą wyrozumiałością i chętnie nam pomagali. Szefowie kuchni, instruktorzy monterów i mechaników to cudowni, ciepłi ludzie. Dzięki nim strach przed czymś obcym i nowym prysnął już drugiego dnia praktyk. Uczniowie dowiedzieli się, co im wolno robić, a czego nie, i szybko dostosowali się do sytuacji oraz do panujących reguł.

Jestem dumna z naszych uczniów, ponieważ dali sobie znakomicie radę, co potwierdzają niemieccy partnerzy. We Frankfurcie nad Odrą można nadal podziwiać efekty ich pracy:

murowane kompostowniki, wiatę nad wejściem do stołówki, ścianki działowe w pomieszczeniach, brukowane chodniki, murowano-drewniane ławeczki.

Dodam jeszcze, że jako nauczycielka zawodu, na co dzień prowadząca zajęcia praktyczne, zauważam, że po powrocie z zagranicy uczniowie są sprawniejsi, bardziej pewni siebie i z jeszcze większym zapałem wykonują powierzone im zadania.

Pani opowieści świadczą o tym, że choć opiekunowie sami nie prowadzą zajęć zawodowych, mają ręce pełne roboty podczas wyjazdów.

Tak, to prawda, że nie wchodzimy w drogę naszym niemieckim kolegom prowadzącym zajęcia praktyczne, ale nie znaczy to, że w tym czasie nic nie robimy. Wręcz przeciwnie – zwłaszcza na początku staramy się wspierać naszych uczniów, którzy bardziej niż inni potrzebują poczucia bezpieczeństwa. Intensywna praca zaczyna się po zakończeniu praktyk, po południu, wieczorem i w nocy. Na szczęście w grupie jest zawsze dwóch opiekunów, zajętych praktycznie przez całą dobę. Czasami po tygodniu musimy się wymieniać, bo jesteśmy mocno zmęczeni.

Wszyscy coś jednak zyskujemy dzięki wyjazdom. Uczniowie zdobywają nowe umiejętności praktyczne, kompetencje zawodowe, zwiększają poczucie własnej wartości i pewność siebie. Dla mnie z kolei – dzięki temu, że towarzyszę uczestnikom w zasadzie przez całą dobę – wyjazd jest okazją do poznania ich z innej strony. Cieszę się, że przychodzą, pytają, proszą o poradę, obdarzają mnie zaufaniem. Postrzegają mnie jako opiekuna, rodzica i przyjaciela.

Wybór środka transportu

Bardzo ważną częścią projektu zagranicznego jest dobór odpowiedniego środka transportu, dostosowanego do potrzeb i możliwości grupy

Autokar jest wygodny, ponieważ umożliwia zgromadzenie uczestników projektu w jednym miejscu i dostosowania czasu wyjazdu do ich potrzeb. Sama podróż może jednak zajmować więcej czasu niż lot **samolotem**. Alternatywą, rzadziej stosowaną w przypadku młodzieży szkolnej, jest podróż **koleją**.

OKIEM PRAKTYKA

Dorota Zadrozna

(Zespół Szkół Ekonomicznych w Wołominie)

Dla naszego ucznia z zespołem Aspergera, który kształcił się w zawodzie technika ekonomista, podróż innym środkiem lokomocji niż pociąg lub samochód, była trzęsieniem ziemi i niejedyną przeszkodą, którą musiał pokonać (z pomocą nauczycieli i rodziców). Dodatkowym problemem były trudności z dostosowaniem się do zmieniającego się rytmu dnia oraz do nowego miejsca zamieszkania. Obawy rodziców były podobne: dotyczyły adaptacji dziecka w nowym otoczeniu, konieczności nadrobienia zaległości po powrocie do Polski, a także samej podróży samolotem. Musieliśmy również przygotować się na to, że uczeń może przejawiać zachowania agresywne (na szczęście podczas wyjazdu nie doszło do tego typu sytuacji).

Warto było jednak podjąć dodatkowe wysiłki, ponieważ uczeń z zespołem Aspergera może bardzo skorzystać z udziału w stażu zagranicznym. Nasz podopieczny miał spore umiejętności w zakresie języków obcych, ale jego zainteresowania były skonkretyzowane – brał pod uwagę wyjazd jedynie do Rosji. Dzięki zaangażowaniu szkoły i zapewnieniu opieki jednego z rodziców dał się skusić na podróż (samolotem!) do Włoch. Podobnie jak pozostali koledzy i koleżanki z klasy ekonomicznej odbywał praktyki na stanowisku biurowym w kancelarii, gdzie zajmował się m.in. sortowaniem dokumentacji i wypełnianiem dokumentów w języku angielskim. Rodzic wspierał go m.in. podczas drogi do i z pracy. Uczeń bardzo zaangażował się w staż, co więcej – wziął udział w programie kulturalnym i w upowszechnianiu. Na prośbę partnera zagranicznego zredagował dwa artykuły na temat mobilności. Czy warto było wyjechać? Zdecydowanie tak! Otwarcie się na nowe możliwości podróżowania oraz staż pozwoliły uczniowi nabrać większej pewności siebie, a także zwiększyć kompetencje zawodowe i językowe. Przebywanie w grupie podczas stażu ułatwiło mu nawiązanie dobrych relacji z rówieśnikami.

Podróż samolotem

Drogę **lotniczą** wybierają zwykle grupy, które realizują praktyki w krajach leżących w sporej odległości od Polski. Przewoźnicy oferują pasażerom o szczególnych potrzebach tzw. **asystę specjalną** (zwykle bezpłatną) – mogą z niej skorzystać osoby z niepełnosprawnościami i z ograniczoną sprawnością ruchową. W ramach tej usługi pracownik lotniska może, w zależności od potrzeb pasażera, towarzyszyć mu podczas odprawy i kontroli, aż do zajęcia miejsca w samolocie. Dzięki asyście osoby z niepełnosprawnością słuchową, wzrokową, umysłową lub fizyczną mogą bez problemów przejść przez cały proces przygotowania do lotu oraz bezpiecznie wsiąść do samolotu. Asysta specjalna jest dostępna także po wylądowaniu. Pracownik lotniska pomaga pasażerowi wysiąść z samolotu i zapewnić mu pomoc przy odbiorze bagażu i podczas kontroli bezpieczeństwa. Niektóre linie lotnicze oraz lotniska oferują specjalne pokoje przystosowane do potrzeb pasażerów z niepełnosprawnościami i z ograniczoną mobilnością.

Trzeba pamiętać o tym, że linie lotnicze nie mogą odmówić zabrania na pokład osoby nie w pełni sprawnej ruchowo, mentalnie czy sensorycznie. Warto jednak wiedzieć, jakie prawa przysługują osobom niepełnosprawnym, jakie warunki muszą one spełnić i na jaką pomoc mogą liczyć.

Podróż osoby z dysfunkcjami należy wcześniej zasygnalizować – najlepiej już podczas rezerwacji biletów. Terminy zgłaszania zapotrzebowania na asystę mogą różnić się w zależności od miejsca wylotu. Na lotnisku w Katowicach chęć skorzystania z tej usługi należy wyrazić najpóźniej 72 godziny przed lotem, na lotnisku Chopina w Warszawie – 48 godzin przed startem samolotu. Warto także sprawdzić zakres usługi asysty specjalnej oferowanej przez danego przewoźnika – tutaj też mogą pojawić się różnice.

Jeżeli oprócz standardowej pomocy uczniowie wymagają innej formy wsparcia, należy to określić podczas zakupu biletów. Dodatkowe, nietypowe formy asysty mogą być płatne, więc we wniosku projektowym można ubiegać się o dodatkowe środki. Wydatki związane ze specjalnymi warunkami podróży mogą być rozliczone w kategorii kosztów nadzwyczajnych (koszty rzeczywiste na podstawie dokumentacji finansowej).

Z jakiego wsparcia mogą skorzystać osoby ze specjalnymi potrzebami?

- **Asysta dla pasażerów z ograniczoną zdolnością ruchową** (np. poruszających się na wózku inwalidzkim) może obejmować: pomoc przy przemieszczaniu się po lotnisku, pozwolenie na korzystanie z własnego wózka na pokładzie samolotu lub, gdy nie jest to możliwe, zapewnienie wózka zastępczego i nieodpłatny przewóz wózka inwalidzkiego pasażera w luku bagażowym.

- **Pasażerom mającym problem ze wzrokiem** (niewidomym i słabowidzącym) personel naziemny zapewnia pomoc podczas odprawy biletowo-bagażowej i asystę w drodze do samolotu oraz do hali przylotów po odbiorze bagażu na lotnisku docelowym.
- **Pasażerowie z zaburzeniami mowy lub słuchu**, podobnie jak osoby niewidome, mogą liczyć na pomoc personelu naziemnego w trakcie całego procesu odprawy biletowo-bagażowej oraz podczas wsiadania i wysiadania z samolotu.
- **Na pokładzie samolotu** personel pokładowy zapewnia indywidualny instruktaż bezpieczeństwa oraz asystę podczas całego lotu aż do momentu przekazania pasażera pod opiekę personelu naziemnego na lotnisku docelowym.
- **Pies przewodnik** podróżuje zawsze w kabinie pasażerskiej bez dodatkowych opłat (często konieczne jest posiadanie stosownego certyfikatu dla zwierzęcia oraz innego rodzaju dokumentów wymaganych przez kraj początkowy i docelowy). Linie lotnicze wprowadziły specjalne regulaminy dotyczące warunków podróży z psem przewodnikiem – przed wyjazdem warto zapoznać się z tymi zasadami.
- Jeśli pasażer nie może samodzielnie opuścić swojego miejsca i udać się do wyjścia awaryjnego, komunikować się z załogą w zakresie spraw dotyczących bezpieczeństwa (np. nie jest w stanie – ze względu na niepełnosprawność umysłową – zrozumieć i wykonywać instrukcji dotyczących bezpieczeństwa oraz reagować na nie), odpiąć swojego pasa bezpieczeństwa, wyjąć i założyć kamizelki ratunkowej lub skorzystać z maski tlenowej, podróż odbywa z udziałem **osoby towarzyszącej**. Żeby pełnić tę funkcję, trzeba mieć ukończone 16 lat i umieć udzielać pomocy w sytuacji awaryjnej. Osoba towarzysząca ma zawsze zapewnione miejsce obok pasażera z niepełnosprawnością (po uprzednim zgłoszeniu tego faktu podczas rezerwowania biletu).

Wymagane dokumenty

Niektóre linie lotnicze mogą prosić o okazanie **orzeczenia lekarskiego** potwierdzającego zdolność do odbycia lotu (warto sprawdzić wymagania danego przewoźnika w tym zakresie). Pasażerowie niewidomi lub niedowidzący nie muszą posiadać dokumentu zezwalającego na podróż samolotem. Jeśli podróżny **przyjmuje leki na stałe** (np. insulinę), powinien posiadać zaświadczenie lekarskie, że będzie z nich korzystał podczas lotu. W razie potrzeby orzeczenie należy przedstawić podczas kontroli bezpieczeństwa na lotnisku. Szczegółowo warto sprawdzić na stronie internetowej danej linii lotniczej lub skonsultować z obsługą wybranego portu lotniczego.

OKIEM PRAKTYKA**Monika Majchrzak**

(Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy dla dzieci Niesłyszących im. Józefa Sikorskiego w Poznaniu)

Nasz ośrodek znajduje się w centrum miasta, dlatego zdecydowaliśmy się na samolot i lokalne lotnisko Poznań-Ławica. Zebraliśmy się tam na dwie i pół godziny przed odlotem do Hiszpanii (grupa liczyła 25 uczniów). Skorzystaliśmy z linii Lufthansa na trasie przez Frankfurt do Madrytu. Bilety kupiliśmy dwa miesiące wcześniej za pośrednictwem biura podróży należącego do IATA (International Air Transport Association – Międzynarodowe Zrzeszenie Przewoźników Powietrznych). Już podczas zawierania transakcji zapewniliśmy sobie asystę lotniskową dla uczniów. W trakcie przesiadki we Frankfurcie obsługa obiektu zaprowadziła całą grupę do odpowiedniej bramki. Przez cały czas mogliśmy liczyć na wsparcie i pomoc. Po wylądowaniu w Madrycie udaliśmy się na nocleg do hostelu w pobliżu lotniska, następnego dnia zwiedzaliśmy miasto, a później wynajętym autokarem udaliśmy się do Saragossy.

Do Niemiec? Busem

Organizacje realizujące projekty coraz częściej wybierają podróż busem. Ten środek transportu umożliwia stosunkowo niedrogo przewiezienie mniejszej grupy uczestników bezpośrednio na miejsce stażu. Autokary są wyposażone w wiele udogodnień dla osób z dysfunkcjami.

OKIEM PRAKTYKA**Juliusz Kur**

(Dolnośląski Specjalny Ośrodek Szkolno-Wychowawczy nr 12 dla Niesłyszących i Słabosłyszących oraz z innymi niepełnosprawnościami we Wrocławiu)

Zrealizowaliśmy sześć wyjazdów do Berlina (grupy 6–12 osobowe) i za każdym razem korzystaliśmy z busa należącego do naszego ośrodka lub wypożyczonego z innej placówki. Podróż zawsze rozpoczynaliśmy z terenu naszej szkoły i kończyliśmy w miejscu zakwaterowania w Berlinie. Oszczędności, jakie dzięki temu powstały, powiększyły kwotę kieszonkowego uczniów – każdorazowo było to kilkaset złotych na osobę.

Angelika Matuszczak, Aneta Kostuch

(Powiatowy Zespół Kształcenia Specjalnego w Wejherowie)

Podróż 16-osobowej grupy do Hiszpanii odbywała się w dwóch etapach. Pierwszy obejmował przejazd autokarem spod internatu Powiatowego Zespołu Kształcenia Specjalnego w Wejherowie do Berlina. Tam przesiadliśmy się do samolotu. Ten środek transportu może stanowić wyzwanie dla osób o specjalnych potrzebach, ale również dla opiekunów. Gdy organizuje się wyjazd dla młodzieży szkolnej, trzeba przewidzieć wszystkie możliwe

scenariusze, choć oczywiście zdarzają się sytuacje, na które nie mamy wpływu. Możemy jednak ułatwić sobie i młodzieży podróż – przekazując wszystkim obowiązujące nas zasady.

Co bardzo usprawniło proces odprawy? Każdy z uczestników miał na sobie jednakową kurtkę (opiekunowie również), po wejściu na lotnisko obsługa od razu wiedziała, że należymy do grupy zorganizowanej. To dało nam wiele korzyści – dzięki temu mogliśmy np. skorzystać z osobnej bramki. Każdy z uczestników miał przygotowany bilet wraz z dokumentem tożsamości, co dodatkowo usprawniło cały proces wejścia na pokład samolotu. Dzięki podzieleniu podróży na dwa etapy (autokar, samolot) pojawiły się spore oszczędności, które przeznaczyliśmy na kieszonkowe dla uczniów.

Kolej na kolej

Choć pociąg jest najrzadziej wybieranym środkiem podróży, warto rozważyć taki sposób przemieszczania się. Jest on tańszy i bardziej ekologiczny niż samolot. Podróż kolejowa z Warszawy do Barcelony oznacza wprawdzie dwa dni w drodze, ale może to być czas, który scementuje grupę i będzie przez młodzież wspomniany pozytywnie przez wiele lat. Istnieje możliwość kupienia biletów międzynarodowych na całą Europę (np. Interrail), umożliwiających odbycie nielimitowanej liczby przejazdów w określonym czasie. Takie rozwiązania mogą być przydatne przy założeniu dużej samodzielności i odpowiedzialności grupy. Podróż przez kilka krajów europejskich, połączona ze zwiedzaniem, może być dla uczniów dodatkową atrakcją.

Współpraca z partnerami zagranicznymi

Oprócz pracy nad motywacją uczestników z niepełnosprawnościami oraz ich przygotowaniem pedagogiczno-kulturowym przed wyjazdem na praktyki, warunkiem niezbędnym do powodzenia projektu jest dobra współpraca z odpowiednio dobranym i zmotywowanym partnerem

Takie współdziałanie powinno odbywać się przez cały projekt – na etapie wstępnym, podczas praktyk oraz po zakończeniu mobilności. Już w fazie przygotowawczej partner zagraniczny musi dokładnie wiedzieć, kto będzie uczestniczył w projekcie, jakie ma możliwości, ale też jakie ograniczenia powinien uwzględnić, dobierając miejsce praktyk i zakwaterowania oraz planując zagospodarowanie czasu wolnego. Jest to warunek niezbędny do zorganizowania odpowiedniego stanowiska pracy oraz do przygotowania instruktorów i pracodawców do przyjęcia osób z dysfunkcjami. Dokładne informacje dotyczące charakteru niepełnosprawności pomagają zagranicznym partnerom lepiej zrozumieć potrzeby gości, a także skuteczniej się z nimi komunikować oraz ich wspierać. Inaczej dobiera się formy komunikacji w kontaktach z osobą niewidomą, a inaczej z niesłyszącą. W przypadku uczniów z niepełnosprawnością intelektualną należy starać się formułować wypowiedzi, w tym polecenia na stanowisku pracy, w sposób klarowny, przy użyciu prostych komunikatów, unikając abstrakcyjnych porównań i skomplikowanej składni. Warto czasami ograniczać przekaz werbalny na rzecz instrukcji słowno-wizualnych – wykorzystać np. zdjęcia, piktogramy czy rysunki. Im więcej nasi zagraniczni partnerzy będą wiedzieć o potrzebach uczestników, tym lepiej będą mogli się przygotować na ich przyjęcie.

Znalezienie dobrego partnera do projektu – np. szkoły podobnej do naszej lub organizacji pozarządowej pracującej z młodzieżą z niepełnosprawnościami – ma kluczowy wpływ na jakość późniejszych działań. Poszukiwania można prowadzić m.in. poprzez:

- miasta/regiony partnerskie (dzięki współpracy organów administracji publicznej ułatwiony jest kontakt z podmiotami zagranicznymi);
- polskie szkoły – wiele placówek edukacyjnych ma duże doświadczenie w wysyłaniu uczniów na zagraniczne praktyki zawodowe, warto poprosić instytucje z naszego regionu o polecenie godnego zaufania partnera zagranicznego;
- internetowe bazy partnerów (www.otlas.eu lub erasmobility.eu).

Miejsce realizacji praktyk

Dobór miejsca praktyk musi uwzględniać uwarunkowania psychofizyczne uczniów z niepełnosprawnościami. To bardzo ważny etap projektu, który może zaważyć na powodzeniu procesu edukacyjnego podczas wyjazdu zagranicznego. W związku z tym realizatorzy projektu powinni:

- wziąć pod uwagę niezbędne **ułatwienia architektoniczne** w budynku i usprawnienia na stanowisku pracy (w przypadku udziału osób z problemami ruchowymi);
- zadbać o **dobrą komunikację** – zapewnić obecność pośrednika językowego (problemy komunikacyjne mogą utrudniać adaptację i funkcjonowanie osób z niepełnosprawnościami w nowym środowisku);
- uwzględnić **obecność opiekunów** (najczęściej funkcję tę pełnią nauczyciele ze szkół biorących udział w mobilności, którzy cieszą się zaufaniem podopiecznych i mogą odgrywać pozytywną rolę w początkowej fazie praktyk). Udział opiekunów w zajęciach praktycznych powinien być ustalany z instruktorami zagranicznymi, tak żeby nie ograniczać samodzielności uczniów (wystarczy, że od czasu do czasu pojawiają się oni w miejscu pracy, dając uczestnikom poczucie bezpieczeństwa);
- **przygotować instruktorów do praktyk** z udziałem uczniów z określonym rodzajem niepełnosprawności – osoby prowadzące zajęcia powinny znać ograniczenia i schorzenia uczestników praktyk, żeby móc odpowiednio dobrać treści oraz stopień trudności zadań.

Praktyki można realizować w przedsiębiorstwie albo w instytucjach kształcenia lub szkolenia zawodowego. Zajęcia w firmie wymagają od uczestników większej samodzielności i lepszych umiejętności komunikacyjnych. Zazwyczaj są to miejsca dla dwóch-trzech osób, w zależności od stanowiska pracy i możliwości organizacyjnych funkcjonującego w warunkach rynkowych przedsiębiorstwa. Wsparcie opiekunów grup jest tutaj mniej intensywne, ze względu na konieczność monitorowania przez nich większej liczby miejsc realizacji praktyk (często znajdujących się w sporej odległości od siebie).

Placówki i centra kształcenia zawodowego to instytucje oferujące praktyki na kilku kierunkach we własnych warsztatach. Zajęcia prowadzone są przez instruktorów odpowiednio przygotowanych pod względem merytorycznym i pedagogicznym. Mimo że praktyczna nauka zawodu odbywa się tu z uwzględnieniem wymogów rynku pracy (często przez świadczenie usług na zewnątrz), to istnieje możliwość lepszego dopasowywania stanowiska pracy do możliwości psychofizycznych osób z niepełnosprawnościami. Zazwyczaj możliwe jest również zorganizowanie praktyk w jednym zawodzie dla większej grupy uczestników. Jeżeli zajęcia praktyczne są realizowane w warsztatach na terenie jednej placówki kształcenia, to ich monitorowanie jest ułatwione. Opiekunowie mogą też lepiej dostosować się do potrzeb zarówno młodzieży, jak i instruktorów zagranicznych.

OKIEM PRAKTYKA

Renata Solarczyk

(Powiatowy Zespół Kształcenia Specjalnego w Wejherowie)

Kontakt z partnerem zagranicznym w naszym przypadku był bardzo bliski – odbywał się na wiele sposobów: telefonicznie, mailowo, esemesowo. Ważnym wydarzeniem dla uczestników projektu była rozmowa za pośrednictwem Skype'a z hiszpańskim koordynatorem. Uczniowie mogli opowiedzieć o sobie, o swoich oczekiwaniach i wyobrażeniach związanych z wyjazdem na praktyki, określić, czego chcieliby się nauczyć. Mogli też rozwiązać część obaw. To była także okazja do zaprezentowania znajomości języka angielskiego czy hiszpańskiego – pochwalenia się tym, czego się nauczyli podczas zajęć przygotowawczych. Zasadniczą część rozmów odbywała się po polsku (koordynatorka pochodziła z naszego kraju), a mimo to była bardzo emocjonująca dla uczestników.

Korzyści ze spotkania:

- partner poznał uczestników: ich podejście, oczekiwania, wyobrażenia dotyczące pobytu. Uzyskał także odpowiedzi na zasadnicze pytania (m.in.: Czy chcą pracować w dużym, czy w małym hotelu? Jak wyobrażają sobie pracę w kuchni? Co potrafią ugotować? Jakie mają zainteresowania? Jak lubią spędzać wolny czas?);
- uczestnicy wyjazdu poznali koordynatora, który miał się nimi zajmować po przyjeździe do Hiszpanii – przekazali mu informacje dotyczące stanu zdrowia, niepełnosprawności, specjalnych potrzeb;
- obie strony ustaliły szczegóły dotyczące wizyty przygotowawczej.

Wizyta przygotowawcza

Institucje realizujące projekty mogą zorganizować wizytę przygotowawczą u partnera przed rozpoczęciem mobilności. Tego rodzaju wyjazdy służą lepszemu przygotowaniu przedsięwzięć z udziałem osób z dysfunkcjami i o mniejszych szansach, rozpoczęciu współpracy z nową organizacją lub zainicjowaniu długoterminowych działań, umożliwiających realizację mobilności.

Dzięki takim spotkaniom realizatorzy projektu mogą:

- zapoznać się z instytucją przyjmującą uczniów;
- dopracować założenia i cele projektu;
- określić rolę partnerów i ich zadania;
- przygotować harmonogram działań projektowych;
- poznać opiekunów z instytucji partnerskiej;
- odwiedzić miejsca pracy uczniów i sprawdzić warunki zakwaterowania;
- ustalić zakładane rezultaty projektu;
- opracować strategię ewaluacji i upowszechniania rezultatów.

OKIEM PRAKTYKA

Renata Solarczyk

(Powiatowy Zespół Kształcenia Specjalnego w Wejherowie)

Przed wysłaniem uczniów z niepełnosprawnościami sprzężonymi i chorobami współistniejącymi za granicę chcieliśmy obejrzeć miejsca praktyk, sprawdzić trasy przejazdu na zajęcia, wyżywienie i warunki zakwaterowania. Celem naszego wyjazdu była ocena, czy w tych warunkach uczestnicy sobie poradzą. Wizyta przygotowawcza wniosła bardzo wiele. Obejrzelśmy hotele i kuchnie wybrane na praktyki dla naszych uczniów, poznaliśmy zadania, jakie mieli wykonywać, spotkaliśmy się z instruktorami, próbowaliśmy posiłki przewidziane dla naszych uczniów.

My z kolei podpowiadaliśmy gospodarzom, co należałoby zmienić, by ułatwić pobyt osobom ze specjalnymi potrzebami. Organizacja partnerska była otwarta na nasze wskazówki. Wspólnie wyznaczyliśmy miejsca praktyk dla uczniów lepiej funkcjonujących i bardziej samodzielnych oraz dla tych wymagających większego wsparcia. Omówiliśmy propozycje dotyczące zagospodarowania wolnego czasu, kwestie wycieczek i innych atrakcji możliwych do realizacji podczas mobilności. Wszystko po to, by każda praktyka była skrojona na miarę naszych uczniów, a trzy tygodnie w Hiszpanii były dla nich niezwykle przygodą.

Dzięki wizycie przygotowawczej koordynatorzy zyskali wiedzę na temat ważnych kwestii związanych z pobytem uczniów na praktykach, a po powrocie do Polski mogli odpowiadać na wszelkie, nawet najtrudniejsze, pytania rodziców i uczniów.

Zakwaterowanie

Niezwykle istotnym zadaniem partnera zagranicznego jest zapewnienie uczestnikom odpowiedniego miejsca zamieszkania. Oczwistym kryterium doboru powinien być brak barier architektonicznych w budynku i dostosowanie pomieszczeń (w tym sanitarnych) do specjalnych potrzeb uczniów.

Zarówno w przypadku osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi, jak i ruchowymi, duże znaczenie ma także możliwość zakwaterowania grupy w jednym miejscu, co umożliwiałoby opiekunom stały kontakt z podopiecznymi i ułatwia udzielenie wsparcia w sytuacjach kryzysowych. Umieszczenie uczestników praktyk w mieszkaniach prywatnych – mimo korzyści z tego płynących (większa samodzielność, możliwości lepszego poznania mieszkańców, kultury i zwyczajów kraju goszczącego itp.) – nie jest najlepszym rozwiązaniem w przypadku osób z niepełnosprawnościami. Należy dla nich poszukiwać zakwaterowania w hostelach, internatach, ewentualnie w specjalnie przygotowanych mieszkaniach.

Organizacja czasu wolnego

Partner zagraniczny powinien przygotować ofertę zagospodarowania uczniom czasu wolnego. Jedną z możliwości są wycieczki, które oprócz wymiaru krajoznawczego, powinny mieć również walor edukacyjny. Dzięki nim uczestnicy będą mogli poznać kulturę i uwarunkowania (społeczne, ekonomiczne, zawodowe) kraju goszczącego. Podczas opracowywania planów wycieczek należy brać pod uwagę zainteresowania uczniów, a także ograniczenia wynikające np. z niepełnosprawności ruchowej.

Ważne jest przedstawienie młodzieży różnorodnych form spędzania wolnego czasu po zakończeniu praktyk. Uczniowie z niepełnosprawnością, zwłaszcza intelektualną, mają problemy z samodzielnym zaplanowaniem swojego dnia. Pomocni w tym zakresie są opiekunowie, ale organizacje goszczące również powinny przedstawić propozycje wypełnienia czasu po zajęciach.

Nie zapominajmy o uśmiechu!

Rozmowa z Abril Olmedo Sánchez z Asociacion Mundus z Saragossy (Hiszpania), dyrektorką działu mobilności zawodowych

Jakub Prus: Jakie doświadczenie ma Twoja organizacja w przyjmowaniu uczniów ze specjalnymi potrzebami?

Od 2019 roku gościmy u nas osoby ze specjalnymi potrzebami – pierwszą grupą, która do nas trafiła, byli uczniowie z wadami słuchu. Ze względu na pandemię COVID-19 przerwaliśmy te działania w roku 2020, ale już jesteśmy gotowi na ich wznowienie.

Czy możesz podzielić się reakcjami pracodawców, którzy gościli takie grupy? Jakie branże reprezentowały te firmy?

Wyrównywanie szans, usuwanie barier edukacyjnych, uwzględnianie różnorodności i rozumienie potrzeb uczestników to spore wyzwania, szczególnie w obliczu nadal obecnych w społeczeństwie postaw dyskryminacyjnych, ciągłego oceniania i podziałów. Współpracujące z nami firmy chętnie przyjmują uczniów ze specjalnymi potrzebami. Pomagają im w przezwyciężaniu przeszkód i zdobywaniu przydatnych umiejętności – zawodowych, językowych, a także kompetencji miękkich. Ułatwiają im również zrozumienie innych kultur.

Gościliśmy u nas przez miesiąc 24 uczniów oraz czterech nauczycieli z poznańskiego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Dzieci Niesłyszących. Uczestnicy kształcili się w zawodach fotografa, kucharza oraz tapicera – te dwie ostatnie grupy miały szczególnie dużo

swobody i mogły się wykazać umiejętnościami w pracy. Nauka fotografii była trochę bardziej skomplikowana – rodzaj możliwych do wykonania zadań zależał od poziomu umiejętności oraz roku nauki, ale okazało się, że to jest również zawód, w którym mogą się realizować osoby ze specjalnymi potrzebami.

Czy bariery komunikacyjne to największy problem podczas współpracy z uczniami ze specjalnymi potrzebami?

Komunikacja w obcym języku jest zawsze wyzwaniem, szczególnie trudnym, gdy nie znamy języka migowego kraju, do którego jedziemy, ani jego międzynarodowej wersji. Dlatego kluczowa jest praca osób towarzyszących. Podczas praktyk goszczący u nas uczniowie i opiekunowie posługiwali się tłumaczem Google. W pierwszych dniach uczestnikom towarzyszyli również nauczyciele, którzy upewniali się, że wszystkie zadania i obowiązki są dobrze objaśnione, a uczniowie sobie z nimi radzą.

Czy dla uczniów ze specjalnymi potrzebami bardziej przyjazne są zawody z sektora produkcyjnego czy usługowego?

Nie ma wyraźnie lepszych i gorszych sektorów dla osób ze specjalnymi potrzebami, natomiast ważne jest dokładne poznanie kompetencji uczniów oraz uświadomienie sobie, jakie zadania mogą oni wykonywać. Dzięki temu jesteśmy w stanie prawidłowo dobrać firmy do profilu każdego uczestnika. Znaczenie ma też, by opiekunowie przynajmniej dwa–trzy razy w tygodniu pojawiali się w przedsiębiorstwach na kilka godzin i pomagali uczniom w komunikacji. Grupie powinna towarzyszyć wystarczająca liczba asystentów, którzy będą pomagać stażystom w aklimatyzacji w firmach i poświęcić każdemu odpowiednią ilość czasu. Ważne, by osoby towarzyszące posługiwały się językiem angielskim, w przeciwnym razie problemy komunikacyjne z firmami oraz organizacją pośredniczącą mogą negatywnie wpłynąć na przebieg praktyki i wywoływać frustrację uczestników.

O czym należy informować uczniów przed wyjazdem?

Uczniowie muszą przede wszystkim rozumieć, na czym polega praktyka międzynarodowa w ramach projektu Erasmus+, jakie są ich prawa, obowiązki, na jakie wsparcie mogą liczyć i jak wygląda program mobilności. Należy również rzetelnie przygotować uczestników do wizyty w obcym kraju: zdiagnozować ich oczekiwania, poznać obawy, oswoić z wyzwaniami i problemami, z jakimi mogą się spotkać za granicą (związanymi np. z zakupami czy obsługą urzędów AGD). Warto również przekazać uczniom wiedzę na temat miasta, w którym będą mieszkali, i miejsc warych odwiedzenia. W Hiszpanii jest zwykle słonecznie i ciepło, ale należy zwrócić uwagę na średnie temperatury w miesiącach wizyty. Warto porozmawiać też z uczniami o tym, co mają spakować na wyjazd, a także umożliwić im poznanie nowego miasta zaraz po przyjeździe. Bardzo ważna jest postawa uczniów zarówno podczas

praktyk, jak i po zakończeniu zajęć. Aktywność i pozytywne nastawienie pozwolą im czerpać jak najwięcej z wyjazdu. Najważniejsze – trzeba im przypominać o uśmiechu, zachęcić do poznawania nowych kultur, przełamywania barier, do rozwoju i samodzielności.

Jakich informacji potrzebuje organizacja partnerska?

Pracownicy organizacji partnerskiej muszą poznać poziom kompetencji uczniów – dowiedzieć się, w której są klasie i jakie prace w swoim zawodzie potrafią wykonywać. Szkoła wysyłająca powinna pomóc uczniom opracować profil umiejętności i sporządzić listę zadań do wykonania podczas praktyk. Konieczne jest także przekazanie partnerowi niezbędnych informacji o zdrowiu uczestników (np. o uczuleniach). Uczniowie powinni zabrać ze sobą lekarstwa, które wystarczą na cały pobyt.

Chwycić byka za rogi

Rozmowa z **Amelią Wójcik, dyrektorem zarządzającym z organizacji Euromind z Ubedy i Sewilli (Hiszpania)**

Renata Solarczyk: Jakie są Pani doświadczenia związane z przyjmowaniem na praktyki osób z niepełnosprawnościami?

Osoby z niepełnosprawnościami przyjeżdżają do nas od 2011 roku. Pierwszą grupą byli uczniowie niesłyszący z Wejherowa. W tamtym czasie jeszcze nie miałam doświadczenia we współpracy z takimi osobami, bałam się więc, że nie poradzą sobie z barierą językową, ze stresem związanym z nowym miejscem praktyki zawodowej. Cieszę się, że moje obawy się nie potwierdziły! Już wtedy zauważyłam u osób z niepełnosprawnościami szczególną motywację, o której zawsze wspominam w rozmowach z pracodawcami. Dziś bardzo chętnie przyjmuję takie grupy – są przeciwieństwem osób pełnosprawnych, które często przyjeżdżają na staże, „bo mama kazała”, bez celu rozwojowego, bywa, że wyłącznie turystycznie.

Organizuję praktyki zawodowe dla uczniów w zawodach: stolarz, ogrodnik, informatyk, cukiernik, geodeta, kucharz, murarz-tylnkarz, pracownik pomocniczy obsługi hotelowej, a osoby ze specjalnymi potrzebami znajdują się właściwie w każdej przyjmowanej przeze mnie grupie.

Jakie są reakcje pracodawców na informację, że w praktykach zawodowych będą uczestniczyć uczniowie ze specjalnymi potrzebami?

Reakcja zależy od tego, czy dany pracodawca zetknął się wcześniej z osobami niepełnosprawnymi. Jeśli miał okazję z nimi współpracować, to potrafi okazać zrozumienie i dużo

cierpliwości. Jeśli nie – zachęcam ich do współpracy, przedstawiając atuty osób ze specjalnymi potrzebami. W związku z tym muszę mieć wiedzę o danej grupie uczestników, znać ich mocne i słabe strony, aby dopasować miejsca praktyk do posiadanych kompetencji.

Jakie są obawy pracodawców? Jak udaje się ich nakłonić do przyjęcia osób ze specjalnymi potrzebami?

Pracodawcy najbardziej boją się problemów z komunikacją. Szybko okazuje się jednak, że osoby z niepełnosprawnościami mogą porozumiewać się na wiele różnych sposobów: za pomocą kilku powszechnie znanych słów lub niewerbalnie (gesty, mimika, modulacja głosu, rysunki, komunikatory). Te metody są z powodzeniem wykorzystywane podczas praktyk.

Potencjalnych organizatorów staży zachęcam, przedstawiając walory osób z niepełnosprawnościami – podkreślam, że łatwo się nie poddają, są bardziej odporne psychicznie (np. na tęsknotę za domem) niż osoby bez dysfunkcji, są zmotywowane i punktualne. To są cechy cenne z punktu widzenia pracodawców. Często organizuję spotkania z uczestnikami wyjazdu (np. na Skype), prowadzone przez wyznaczonych przez partnera koordynatorów.

Przedsiębiorstwa, z którymi mamy do czynienia, zwykle zatrudniają doświadczonych, sprawdzonych ludzi, którzy potrafią współdziałać z osobami ze specjalnymi potrzebami. Takich, którzy wiedzą, że trzeba pewne czynności pokazać i powtórzyć kilka razy, a także zdają sobie sprawę, że trzeba mówić wolniej, poświęcić więcej czasu na to, by uczestnicy staży nauczyli się wykonywać – najlepiej, jak potrafią – zaplanowane dla nich zadania. Pracodawcy, z którymi omawiam kwestię praktyk dla osób z niepełnosprawnościami, chcą wiedzieć, jakie zadania będą odpowiednie do możliwości uczestników.

Mając to na uwadze, poszłam o krok dalej. Dla uczestników potrzebujących szczególnego wsparcia i większego poczucia bezpieczeństwa organizujemy praktyki w naszych rezydencjach (bursach). Uczniowie kształcący się na pomocników obsługi hotelowej mogą pod okiem wykwalifikowanych pracowników realizować staże zawodowe. Mam ogromną satysfakcję, widząc ich promienne twarze, kiedy odnoszą sukces i nabierają wiary w siebie! Zapewniam, że osoby ze specjalnymi potrzebami w pełni sprawdzają się na praktykach zawodowych w różnych branżach.

**Na co mają zwrócić uwagę uczestnicy staży zawodowych,
żeby wyjazd przyniósł im satysfakcję i był udany?**

Muszą mieć świadomość, że jadą właśnie na praktyki – do wyjazdu powinna ich zatem motywować nie tylko chęć miłego spędzenia czasu, ale również możliwość nawiązania współpracy, zdobywania wiedzy, nowych umiejętności. Zależy mi na tym, by chcieli ten czas wykorzystać w jak najlepszy sposób, zgodnie z założeniem projektu: na naukę i rekreację, a nie tylko na turystykę. Podsumuję po hiszpańsku: należy podczas wyjazdu chwycić byka za rogi, czyli dać z siebie wszystko!

Przygotowanie do wyjazdu – wielkie i małe wyzwania

Trzytygodniowe praktyki zawodowe w Hiszpanii dla grupy 16 uczniów z niepełnosprawnościami były sporym wyzwaniem. O doświadczeniach związanych z organizacją wyjazdu opowiadają **Renata Solarczyk i Angelika Matuszczak** z Powiatowego Zespołu Kształcenia Specjalnego w Wejherowie

W wyjeździe wzięło udział troje uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym ze Szkoły Przystosobniającej do Pracy oraz 13 uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim z Branżowej Szkoły I stopnia (kształcący się w zawodach: kucharz, murarz-tylnik, pracownik pomocniczy obsługi hotelowej). W grupie znaleźli się również uczniowie z niepełnosprawnościami sprzężonymi (autyzm) i chorobami współistniejącymi (epilepsja, nadciśnienie).

Działania wstępne

Zanim przystąpiliśmy do realizacji projektu, wykonaliśmy wiele działań przygotowawczych. Niezwykle istotne były spotkania informacyjne z uczniami i rodzicami. Podczas nich omawialiśmy:

- tematykę i termin realizacji projektu;
- planowany przebieg podróży i wybrany środek lokomocji;
- zakres finansowania pobytu (m.in. kieszonkowego, ubezpieczenia, przygotowania językowego oraz dostępnych usług i warunków pobytu), a także konsekwencje rezygnacji z wyjazdu;
- harmonogram realizacji zadań przygotowawczych.

Dalsze działania podzieliliśmy na sześć grup zagadnień, które uwzględniały potrzeby uczniów, rodziców, ale też nauczycieli-opiekunów.

1. Dokumenty

Ustalaliśmy z rodzicami lub opiekunami prawnymi uczestników, jakie dokumenty muszą przygotować przed wyjazdem (dowód osobisty bądź paszport z terminem ważności nie krótszym niż dwa miesiące przed dniem wyjazdu, EKUZ – Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego, upoważnienie do podawania leków stałych, informacja o stanie zdrowia ucznia). Potencjalni uczestnicy i ich opiekunowie poznali procedury realizacji projektu i podpisali regulamin obowiązujący w organizacji pośredniczącej.

Opiekun wyjazdu otrzymał też od rodziców informacje na temat stanu zdrowia ucznia (choroby przewlekłe, przyjmowane leki, dolegliwości takie jak omdlenia, bóle głowy, duszności, alergie) i innych przypadłości (takich jak klaustrofobia czy lęk przed zwierzętami).

2. Zajęcia psychoedukacyjne

Udział psychologa i pedagoga jest nieodzownym elementem tak dużego przedsięwzięcia, jakim jest trzytygodniowy wyjazd. Pomocy tego rodzaju specjalistów oczekują rodzice, uczniowie, ale też sami nauczyciele uczestniczący w mobilnościach. Czasami nawet oni są przytłoczeni obowiązkami, jakie spadają na nich podczas przygotowań do wyjazdu – zaczynają się pojawiać wątpliwości dotyczące dłuższych podróży z uczniami z niepełnosprawnościami. Warto przełamać momenty zwątpienia, ponieważ liczą się wyniki projektu i małe sukcesy, które pojawiają się w jego trakcie.

Barriere utrudniające wyjazd:

- przekonanie o niewystarczającej znajomości języka obcego;
- strach przed wyjazdem i rozłąką z rodziną;
- obawa przed podróżą (szczególnie drogą lotniczą);
- trudne relacje między uczestnikami;
- niesamodzielnosc uczniów.

Nie można bagatelizować żadnych czynników, które mogłyby prowadzić do rezygnacji z wyjazdu. Obawa związana z nieznaną języków (szczególnie widoczna u osób z niepełnosprawnością intelektualną) czy strach przed wyjazdem i rozłąką z rodziną to normalna sprawa, a nie wszyscy potrafią poradzić sobie z kłębiącymi się emocjami. W naszym przypadku dodatkowymi elementami zwiększającymi niepewność były lot samolotem oraz podróż autokarem do Berlina (dla zdecydowanej większości uczestników był to w ogóle pierwszy wyjazd zagraniczny). Relacje między uczestnikami nawiązały się już w Hiszpanii, ale przed samą podróżą pojawiały się towarzyskie niesnaski, które wyjaśniliśmy od razu, żeby nie stały się zarzewiem konfliktów.

W ramach przygotowań uczniowie brali udział w zajęciach dotyczących samooceny, co miało im pomóc we wzmocnieniu pewności siebie oraz w poznaniu własnych mocnych i słabych stron (dzięki arkuszom przygotowanym przez pedagoga, dostosowanym do rodzaju niepełnosprawności). Samoocena wyznacza jakość kontaktów w grupie, dlatego zależało nam na zbudowaniu u uczestników wiary we własne możliwości, aby chcieli osiągnąć więcej i rozwijać się dzięki udziałowi w praktykach zawodowych za granicą. Uczniowie zdobywali również wiedzę na temat skutecznych metod autoprezentacji i komunikacji – trenowali umiejętność wypowiadania się, poznawali tajniki mowy ciała

(mimika, wyraz oczu, sposób poruszania się, ton głosu i inne elementy ukazujące stan emocjonalny człowieka). Dzięki temu wnikliwiej obserwowali swoich kolegów i koleżanki, a tym samym trafniej odczytywali ich komunikaty niewerbalne.

3. Zajęcia kulturowo-językowe

Zajęcia prowadzone w naszej placówce miały na celu przede wszystkim zwiększenie komfortu uczniów i ich dobre przygotowanie do wyjazdu. Podzielono je na dwie grupy:

Część językowa sprawiła uczniom spore problemy. Młodzież z niepełnosprawnościami intelektualnymi ma trudności w przyswajaniu nowych języków, więc spotkanie z hiszpańskim i angielskim potęgowało u nich strach przed wyjazdem. W grupie pojawiły się wątpliwości wynikające z obaw przed niemożnością nawiązania kontaktu. Lektorzy konsultowali z opiekunami kwestie przekazywania wiedzy – na tej podstawie udało się opracować metody i techniki pracy, dzięki którym nauka języków była dla uczestników przyjemnością. Przygotowaliśmy m.in. gry edukacyjne, sprawdziło się także uczenie się na żywym przykładzie, np. w pracowni murarskiej, w kuchni czy w pokoju hotelowym (ważniejsze elementy wyposażenia zostały oznaczone naklejkami z nazwami w językach polskim, angielskim i hiszpańskim).

Każdy, kto ma kontakt z młodzieżą z niepełnosprawnościami, wie, że codzienne, przyziemne sprawy, mogą być dla niej trudne, dlatego bardzo istotna jest dobra organizacja. W celu usprawnienia pracy i usystematyzowania wszystkich zajęć dodatkowych przygotowaliśmy specjalny harmonogram. Dzięki szczegółowemu rozpisaniu działań uczniowie nie czuli się zagubieni. Plan pomógł również nauczycielom, którzy nie brali udziału w projekcie – dzięki niemu wiedzieli np. że dany uczeń jest nieobecny, ponieważ uczestniczy w zajęciach z języka hiszpańskiego.

Nie wszyscy nasi uczniowie potrafili wskazać na mapie miejscowość, do której się udawali. Ważnym elementem przygotowań było zatem zaznajomienie ich z miejscem realizacji praktyk (np. przewidywaną temperaturą podczas wyjazdu, roślinnością w danym kraju). Dzięki zajęciom krajoznawczym nasi uczniowie poznali położenie Hiszpanii na mapie i uświadomili sobie, jaka odległość dzieli ją od Polski (niektórzy z nich wcześniej nie oddalali się od domu dalej niż na 20 kilometrów!). Mieli okazję poznać symbole państwa (flagę, godło), oraz – co niezwykle istotne – kulturę hiszpańską: zwyczaje (przywitanie, celebrowanie jedzenia, siesta i fiesta), tradycje (flamenco, *corrida de toros*) i ciekawostki związane z tym krajem oraz miejsca warte odwiedzenia.

W ramach przygotowania uczniów do wyjazdu zorganizowaliśmy zajęcia kulinarne. Poznawanie narodowych potraw, takich jak *jamon Iberico*, *tortilla española* czy *paella*, odbywało się w trakcie wspólnego gotowania i spożywania posiłków, co – oprócz wartości edukacyjnych – wpływało również na wzmocnienie więzi koleżeńskich między uczestnikami projektu.

Wsparcie językowe online

W przygotowaniu uczniów do wyjazdu pomocna może być darmowa platforma internetowa OLS do nauki języków, zaprojektowana z myślą o uczestnikach programu Erasmus+. W jej ramach dostępne są internetowe testy biegłości językowej oraz kursy językowe.

Komisja Europejska pracuje nad nowymi funkcjonalnościami platformy, w tym jej dostosowaniem do potrzeb użytkowników z niepełnosprawnościami.

Narzędzie jest dostępne na stronie internetowej: erasmusplusols.eu/pl.

4. Integracja grupy przed wyjazdem

Nauka przez doświadczenie to jedna z najbardziej skutecznych metod edukacji młodzieży z niepełnosprawnościami. Każdy z nas łatwiej uczy się czegoś, czego może sam dotknąć i posmakować. Zajęcia związane z komunikacją interpersonalną, kształtujące kompetencje społeczne i organizacyjne, były niezwykle istotne dla powodzenia całego przedsięwzięcia. Celem zorganizowanych przez nas warsztatów było kształcenie umiejętności w zakresie negocjowania i rozwiązywania konfliktów, żeby zapobiec powstawaniu nieporozumień czy sporów. Uczestnicy uczyli się przez wykonywanie ćwiczeń praktycznych i odgrywanie scenek, np. wspólne tworzenie konstrukcji (dużego domku) z plastikowych kubeczków,

białych kartek, taśm klejących. Podczas realizacji zadań uczniowie musieli ze sobą ściśle współpracować.

W trakcie wspólnej pracy wzmocniły się więzi między uczestnikami warsztatów. Nie obyło się bez sporów, ale dzięki temu można było popracować nad ułożeniem wzajemnych relacji, przećwiczyć techniki rozwiązywania konfliktów (przydatne podczas trzytygodniowego wyjazdu 16 osób), odegrać różnego rodzaju scenki sytuacyjne, dzięki którym uczniowie dowiedzieli się, jak reagować w trudnych i problemowych sytuacjach. Zadbaliśmy też o to, aby uczestnicy wyjazdu wiedzieli, co zrobić, gdy zabłądzą lub pomylą drogę – w ramach zajęć opracowaliśmy wspólne zasady, jakich mieli się trzymać.

Podczas projektu istotna jest nie tylko integracja samych uczniów, ale też dobra współpraca instytucji z rodzicami. Aby dobre relacje mogły się rozwinąć, konieczne jest informowanie rodziców o każdym kroku związanym z wyjazdem (np. podczas spotkań z udziałem młodzieży).

5. Zajęcia realizowane

Zajęcia realizowane oznaczały w naszym przypadku trening samodzielności, podejmowania decyzji. W ich trakcie omawialiśmy z uczniami, w jaki sposób mają się spakować i co ze sobą zabrać, jak zachowywać się na lotnisku. Ćwiczyliśmy też ustawianie się w dwuszeregu, aby zbiórka (np. przed odlotem samolotu) przebiegła sprawnie i bez większych komplikacji. Podczas zajęć uczniowie dowiadywali się, jak mają wypełniać różnego rodzaju dokumenty związane z wyjazdem oraz poznawali sposoby planowania wolnego czasu.

Zorganizowaliśmy warsztaty poradnictwa zawodowego i edukacyjnego. Dzięki nim mogliśmy pomóc uczniom w opracowaniu profili osobowościowych oraz indywidualnych planów działania, uwzględniających predyspozycje, zainteresowania, zdolności. Stworzenie planu kariery zawodowej jest bardzo istotne – osiągnięcie założonego celu oznacza zdobywanie krok po kroku nowych umiejętności, co bardzo motywuje uczestników. Kiedy dostrzegają znaczenie swoich działań, chcą nauczyć się jak najwięcej na praktykach zawodowych u zagranicznych pracodawców.

OKIEM PRAKTYKA

Grzegorz Grzonka

(Fundacja Internationaler Bund Polska)

Nasza fundacja zajmuje się m.in. koordynowaniem wolontariatu europejskiego. Jeśli tylko pojawia się taka możliwość, włączamy wolontariuszy z krajów docelowych w przygotowania młodzieży do staży zagranicznych. Gdy o swojej ojczyźnie, rodakach, zwyczajach, muzyce czy idolach opowiadają młodzi ludzie, to dla ich rówieśników jest to na pewno ciekawsze niż poznawanie suchych faktów z książek lub z filmów. Taka forma edukacji jest bardzo dobrze przyjmowana przez naszych uczniów – korzystają z niej zarówno uczący innych wolontariusze, jak i ich słuchacze (mamy tu do czynienia z efektem synergii dwóch programów unijnych). Polecam zatem tę formę edukacji. Nawet jeżeli nie mamy dostępu do „własnych” wolontariuszy zagranicznych, to warto sprawdzić, czy takiej działalności nie prowadzą inne organizacje w naszym mieście.

6. Przygotowania materialno-socjalne

Pytania o to, co należy ze sobą zabrać na wyjazd, koordynatorzy słyszą bardzo często, warto w związku z tym wraz z uczniami wypracować listę rzeczy niezbędnych za granicą. Przygotowując się do kilkutygodniowego wyjazdu, należy założyć, że pogoda może być zmienna, i wziąć to pod uwagę przy kompletowaniu ubrań. Warto również uwzględnić stroje na dodatkowe okazje (np. zajęcia sportowe). Możemy zastosować proste ćwiczenie: na kilka tygodni przed praktykami zagranicznymi poprośmy uczniów o sporządzanie notatek na temat ubrań, jakich używali danego dnia. Z początku lista będzie się szybko rozrastała, ale z każdym kolejnym dniem liczba dopisywanych elementów będzie coraz mniejsza. Takie zestawienie pozwoli uczniom zorientować się, co przyda im się najbardziej, i wszyscy powinni dzięki niemu dać radę spakować swoje walizki. Warto w szerszym gronie (osób wyjeżdżających) omówić listę przydatnej odzieży oraz upewnić się, że na miejscu będzie dostępna pralka. W przypadku podróży samolotem można podzielić garderobę i przedmioty na takie, które znajdą się w bagażu rejestrowanym i podręcznym.

O ile ubranie czy dobrze spakowana kosmetyczka są ważne dla uczniów, to z punktu widzenia koordynatora nie są to kwestie najistotniejsze. Brakującą szcztoteczkę zawsze można dokupić na miejscu, jednak kilku rzeczy nie da się niczym zastąpić i trzeba upewnić się, że uczniowie je ze sobą zabrali.

- **Dowód osobisty (paszport)**

Po zakończeniu rekrutacji trzeba sprawdzić, czy wszyscy uczniowie mają ważne dokumenty potwierdzające tożsamość, a taką kontrolę można powtórzyć w dniu wyjazdu, by mieć pewność, że nie zostawili ich w domu. Uczestnicy projektu mogą

zabrać ze sobą zarówno dowód osobisty, jak i paszport, a także sporządzić kserokopie tych dokumentów, co w przypadku ich utraty może przyspieszyć wyrobienie nowych dokumentów oraz ułatwić potwierdzenie tożsamości.

- **Dowód ubezpieczenia**

Opiekun grupy powinien mieć ze sobą potwierdzenie grupowego ubezpieczenia, a uczestnicy nie mogą zapomnieć o Europejskiej Karcie Ubezpieczenia Zdrowotnego (EKUZ) – dokumencie upoważniającym do korzystania z bezpłatnej opieki zdrowotnej na terenie całej Unii Europejskiej.

- **Telefon komórkowy**

Jest to jedno z głównych narzędzi kontaktu z uczestnikami wyjazdu. Ryzyko, że uczeń zapomni o spakowaniu telefonu jest niewielkie, ale warto dopilnować, by przed wyjazdem każdy miał zapisany numer kontaktowy do organizatorów oraz opiekunów. Nauczyciel może również utworzyć wspólną grupę dyskusyjną dla uczestników wyjazdu na jednym z popularnych komunikatorów.

- **Lekarstwa**

Uczniowie z chorobami przewlekłymi, którzy muszą przyjmować określone leki, powinni zabrać ze sobą ich odpowiedni zapas. Uzyskanie za granicą lekarstwa wydawanego na receptę może oznaczać konieczność wizyty w przychodni i przeprowadzenia dodatkowych badań, co znacznie wydłuża proces jego zakupu. Jeżeli uczniowie nie cierpią na choroby przewlekłe, można zabrać ze sobą tylko podstawowe leki (przeciwgorączkowe, na żołądek). O zażyciu każdej dawki uczeń powinien informować opiekuna.

- **Pieniądze**

Uczeń przebywający w obcym mieście powinien posiadać ze sobą zapas gotówki. Jeśli się zgubi, będzie mógł wrócić do miejsca zakwaterowania taksówką lub kupić coś do jedzenia. Niewielka kwota kilkunastu–kilkudziesięciu euro może mieć duży wpływ na poczucie bezpieczeństwa uczestników. Uczniowie nie powinni mieć przy sobie całego zapasu posiadanej gotówki (w razie zgubienia mogą utracić wszystkie posiadane środki), a w portfelu powinien znaleźć się adres miejsca noclegu oraz telefony do opiekunów. Ułatwi to kontakt w przypadku zgubienia drogi lub rozładowania telefonu.

Ubezpieczenie

Przygotowując grupę do wyjazdu warto zwrócić uwagę na jej ubezpieczenie. Każdy uczestnik powinien mieć wyrobioną Europejską Kartę Ubezpieczenia Zdrowotnego (EKUZ), która jest wydawana w oddziałach Narodowego Funduszu Zdrowia. Karta pozwala na skorzystanie z placówek publicznej opieki zdrowotnej w krajach członkowskich Unii Europejskiej. Nie ubezpiecza ona jednak od następstw nieszczęśliwych wypadków (NNW), nie obejmuje odpowiedzialności cywilnej (OC) i nie daje możliwości skorzystania z prywatnej opieki medycznej. Wszystkie te opcje zapewnia osobna polisa u prywatnego ubezpieczyciela. Warto wybrać znaną i sprawdzoną firmę, a także opcję, która zapewni realne wsparcie w razie potrzeby (niekoniecznie najtańszą). Warto zadbać o pakiety wsparcia assistance, zawierające np. gwarancję pokrycia kosztów przyjazdu członków najbliższej rodziny w nagłych przypadkach. Ubezpieczyciele powinni otrzymać informacje o chorobach przewlekłych czy stałych schorzeniach uczniów – dzięki temu w przypadku konieczności użycia polisy mamy gwarancję, że otrzymamy odpowiednią pomoc. Największe towarzystwa ubezpieczeniowe mają bardzo dobrze rozwinięte systemy wsparcia – często istnieje możliwość umówienia wizyty u polskojęzycznego lekarza specjalisty za granicą.

Upowszechnianie

Upowszechnianie przedsięwzięć z udziałem osób ze specjalnymi potrzebami nie różni się zasadniczo od tego typu działań realizowanych w ramach innych inicjatyw. Wpływ projektu wyrównującego szanse na uczestników może być jednak nieporównywalnie większy, dlatego jego propagowaniu warto poświęcić szczególną uwagę

Rozpoczynając ten proces, powinniśmy sobie odpowiedzieć na pytanie: „Do jakich środowisk warto skierować informacje o udziale w projekcie osób z niepełnosprawnościami, żeby spowodować pozytywne zmiany?”. Pierwszym krokiem jest wyjście z działaniami upowszechniającymi poza swoją bańkę komunikacyjną, żeby dotrzeć do tych osób, które nie miały okazji zetknąć się z młodymi ludźmi z niepełnosprawnościami. Warto zaangażować komunikacyjne siły w zmianę myślenia nieprzekonanych do współpracy osób i organizacji.

Projekt mobilności zagranicznych daje możliwość zdobywania doświadczenia zawodowego w różnych krajach Europy. Opisane w niniejszej publikacji przedsięwzięcia były w większości realizowane w „zwykłych” przedsiębiorstwach. Udział w stażach był dla części uczestników pierwszą okazją do wejścia na ogólnodostępny rynek pracy i zdobywania doświadczenia w firmach, które funkcjonują komercyjnie i nie są nastawione wyłącznie na przygotowywanie do zatrudnienia osób ze specjalnymi potrzebami. W niektórych przypadkach uczniowie pochodzący z rodzin, których członkowie również są dotknięci niepełnosprawnościami, kształcący się w specjalnych ośrodkach, dopiero podczas stażu zagranicznego mieli okazję współpracować na polu zawodowym z osobami pełnosprawnymi. Dobra ewaluacja i upowszechnianie projektu zwykle otwierają uczestników i ich rodziny na kolejne doświadczenia lub wpływają na zmianę stosunku rodziców do rozwoju zawodowego dzieci (zwłaszcza wtedy, gdy młodzi ludzie powracający ze stażu są bardziej samodzielni i pewni siebie). Każdy z uczestników projektu ma potencjał, żeby zostać ambasadorem zmiany! Jeśli chcesz uzmysłowić im, a także ich opiekunom, korzyści, które odnieśli dzięki wyjazdowi zagranicznemu możesz skorzystać z metod ewaluacji, które na platformie EPALE opisała Beata Ciężka (tekst jest dostępny pod adresem: bit.ly/3ojRqVT).

Konieczność zmierzenia się z najróżniejszymi problemami (rozłąka, mieszkanie i praca z dala od znanego środowiska) najczęściej wpływa na wzrost wiary w siebie. Wykorzystanie przez stażystów nowej wiedzy i zdobytych umiejętności do działań upowszechniających może przysłużyć się podtrzymaniu ich poczucia samodzielności i sprawczości po powrocie z zagranicy. Takie podejście zastosowano w projekcie „Otwarta Europa szansą rozwoju zawodowego opolskiej budowlanki”, zrealizowanym w Zespole Szkół Budowlanych

im. Papieża Jana Pawła II w Opolu. Jego uczestnicy wykorzystali zdobyte podczas stażu umiejętności do wsparcia remontu lokalnego szpitala. Zastanów się, czego mogą dokonać uczestnicy Twojego projektu!

Wyjazd zagraniczny może być dla młodych ludzi, zwłaszcza dla tych z niepełnosprawnościami, przygodą życia. Korzyści, jakie dzięki niemu uzyskują, i to, w jaki sposób się rozwijają, mogą być wskazówką dla innych. Tego typu osoby można znaleźć pośród laureatów konkursu EDUinspiracje – EDUinspiratorem może zostać ktoś, kto dzięki projektowi czegoś się nauczył, rozwinął się lub pozytywnie wpłynął na środowisko lokalne. Więcej informacji na temat konkursu można znaleźć na stronie internetowej:

eduinspiracje.org.pl. Osoby zainteresowane procesem upowszechniania mogą się zapoznać z publikacją *Podziel się sukcesem! Upowszechnianie rezultatów w projektach edukacyjnych* (bit.ly/3Axy4bLU).

Zamiast podsumowania

Maria – uczennica z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim, kształcąca się w zawodzie pracownik pomocniczy obsługi hotelowej, uczestniczka stażu zagranicznego (odpowiedzi spisała Angelika Matuszczak z Powiatowego Zespołu Kształcenia Specjalnego w Wejherowie)

Co dał mi wyjazd?

Jestem bardziej otwarta na nowe znajomości oraz możliwość poznania nowych ludzi i nawiązania z nimi przyjaźni. Jednak najważniejsze jest to, że miałam szansę nauczyć się nowych rzeczy – języka hiszpańskiego i angielskiego. Mogłam się rozwijać.

Zobaczyłam...

...palmy i drzewa pomarańczowe. Zapach pomarańczy był wszędzie, to było piękne.

Zyskałam...

...znajomości, które trwają do dzisiaj, a podczas praktyk – zdobyłam nowe umiejętności.

Czego się bałam?

Obawiałam się, że nie trafię na praktyki i że zgubię się w wielkim obcym mieście. Bałam się też lotu samolotem, tego, że wpadnę w panikę.

Czy obawy się potwierdziły?

Nie, w drodze na praktyki ja i kolega pomagaliśmy sobie i jeśli zgubiłam drogę, on wiedział, gdzie mamy iść. W samolocie było całkiem normalnie, trochę jak w pociągu.

Home

Home

Niniejszy poradnik został opracowany na podstawie doświadczeń beneficjentów programu Erasmus+ w sektorze **Kształcenie i szkolenia zawodowe**. W realizowanych przez nich projektach brały udział grupy mieszane (osoby z niepełnosprawnościami i pełnosprawne) lub złożone wyłącznie z uczniów ze specjalnymi potrzebami. Publikacja zawiera praktyczne wskazówki, ułatwiające wdrożenie strategii na rzecz włączania i różnorodności, a tym samym pokonywanie barier utrudniających udział osób z dysfunkcjami w zagranicznych szkoleniach i praktykach zawodowych.

Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji działa od 1993 roku. Obecnie pełni funkcję Narodowej Agencji Programu Erasmus+ oraz Europejskiego Korpusu Solidarności na lata 2021–2027. Równolegle realizuje europejskie inicjatywy informacyjno-edukacyjne: eTwinning, Eurodesk Polska, Eurydice, Europass, EVET i EPALE. Wspiera również współpracę z krajami Europy Środkowo--Wschodniej przez Polsko-Litewski Fundusz Wymiany Młodzieży, Polsko-Ukraińską Radę Wymiany Młodzieży oraz Centrum Współpracy SALTO z Krajami Europy Wschodniej i Kaukazu. Od 2014 roku FRSE uczestniczy we wdrażaniu Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój (PO WER).

